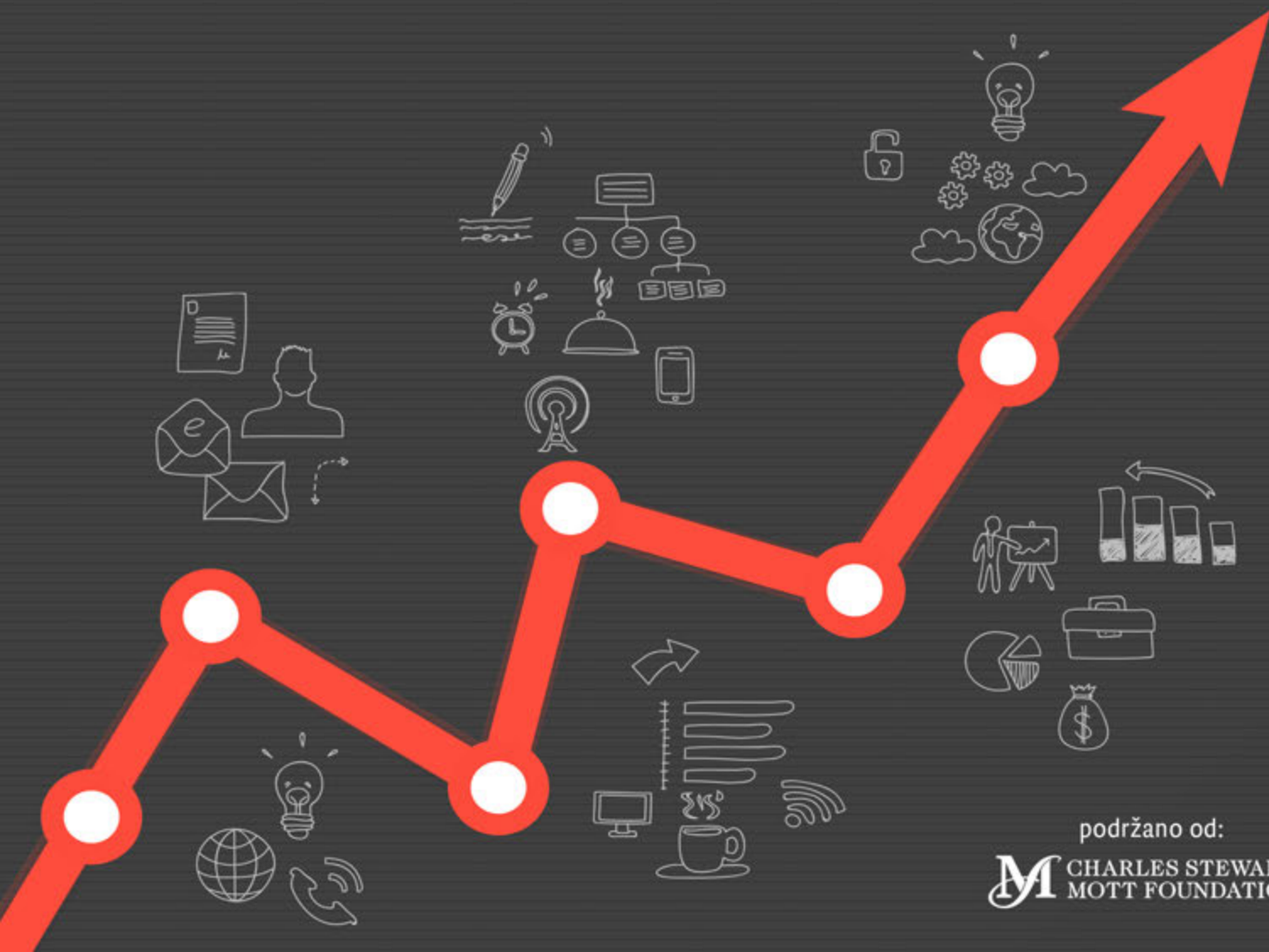

GRAĐANSKA PARTICIPACIJA U CRNOJ GORI

ISTRAŽIVANJE JAVNOG MNJENJA

2017

podržano od:

 **CHARLES STEWART
MOTT FOUNDATION**

Sadržaj

Pregled grafika i tabela.....	2
Metod i osnovne informacije o istraživanju	4
Metodologija istraživanja	5
Odnos prema politici i glavnim političkim akterima	6
Politički sistem i stavovi o demokratiji	10
Demokratska politička kultura.....	12
Oblici političke participacije	15
Stavovi o građanskoj participaciji.....	22
Građani i lokalna uprava	24
Participacija i elektronski servisi.....	30
E-Uprava Crne Gore i drugi online servisi.....	34
Osnovni nalazi.....	39
Annex.....	42

Pregled grafika i tabela

Grafik 1: Povjerenje u institucije, poređenje između 2015. i 2017. godine	7
Grafik 2: Zainteresovanost za politiku.....	8
Grafik 3: Samoprijavljeno članstvo u organizacijama.....	9
Grafik 4: Tipovi političkih sistema.....	11
Grafik 5: Stavovi o demokratiji.....	11
Grafik 6: Indeks demokratske političke kulture u Crnoj Gori.....	13
Grafik 7: Oblici nekonvencionalne političke participacije.....	15
Grafik 8: Da li ste nekad učestvovali u procesu donošenja odluka na nacionalnom nivou?.....	16
Grafik 9: Da li ste nekad učestvovali u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou?.....	17
Grafik 10: Koliko je učinkovita građanska akcija na nacionalnom/lokalnom nivou?.....	18
Grafik 11: Da li ste koristili neki od navedenih načina učestvovanja u procesu donošenja odluka?.....	19
Grafik 12: Ako ste čuli, a niste koristili navedene načine učestvovanja, koji su razlozi za to?.....	21
Grafik 13: Stavovi o građanskoj participaciji.....	22
Grafik 14: Stavovi o građanskoj participaciji.....	23
Grafik 15: Građanska participacija na lokalnom nivou.....	24
Grafik 16: Procenat građana koji ne bi nikome prijavili određene problem ili ne znaju kome, poređenje 2015. i 2017. godine.....	25
Grafik 17: Mehanizmi građanske participacije.....	27
Grafik 18: Poređenje procenta građana koji su koristili neki od mehanizama participacije na lokalnom nivou 2015. i 2017. godina.....	28
Grafik 19: Poređenje procenta građana koji su čuli za neki mehanizam participacije na lokalnom nivou.....	28
Grafik 20: Da li imate pristup internetu?.....	30
Grafik 21: Koliko često koristite internet?.....	31
Grafik 22: Najučestaliji vidovi korišćenja interneta.....	32
Grafik 23: Koliko često praktikujete sljedeće internet aktivnosti.....	33
Grafik 24: Da li ste čuli za sajt e-Uprave Crne Gore (www.euprava.me) ?.....	34
Grafik 25: Da li ste posjetili neki od navedenih sajtova u prethodna tri mjeseca?.....	35
Grafik 26: Da li ste čuli/koristili navedene servise?.....	36
Grafik 27: Koliko ste zadovoljni sljedećim uslugama?.....	37
Grafik 28: Stavovi koji opisuju e-Upravu; poređenje 2015-2017.....	38

Tabela 1: Zainteresovanost za politiku u odnosu na pol i region u kome ispitanik živi.....	8
Tabela 2: Indeks demokratske političke kulture u Crnoj Gori.....	14
Tabela 3: Kome bi građani prijavili određena ponašanja.....	26
Tabela 4: Najveći problemi na nivou lokalne zajednice.....	29
Tabela 5: Povjerenje u institucije – procenat onih koji imaju povjerenje u navedene institucije.....	44
Tabela 6: Članstvo u organizacija.....	45
Tabela 7: Koliko ste zainteresovani za politiku?.....	46
Tabela 8: Tvrdnje o političkom sistemu i demokratiji – % onih koji misle da je takav sistem dobar/veoma dobar, ili se slažu/veoma slažu sa navedenim tvrdnjama.....	47
Tabela 9: Participacija građana u različitim vidovima učešća.....	51
Tabela 10: Kome biste se obratili u sljedećim situacijama.....	53
Tabela 11: Korišćenje interneta.....	54
Tabela 12: Aktivnosti na internetu – radim to često/veoma često.....	56
Tabela 13: Da li ste posjetili/koristili sljedeće sajtove/servis.....	57
Tabela 14: Stavovi o e-Upravi - opisuje.....	58

Metod i osnovne informacije o istraživanju

Politička participacija, odnosno učestvovanje građana u političkim procesima, nerijetko se smatra *svetim gralom* svakog demokratskog političkog sistema. U početku je to bilo glasanje, ali vremenom su i tako-zvani nekonvencionalni načini participacije postali izuzetno važan pokazatelj stepena učestvovanja građana. Među *nekonvencionalnim* načinima participacije podrazumijevamo sve ono čime građani pokušavaju uticati ili se uključiti u proces donošenja odluka, a što nije glasanje na izborima. Takav vid participacije može biti pisanje peticija, učestvovanja u javnim rasprava ili demonstracijama.

Participacija građana nerijetko je i jedan od pokazatelja “zdravlja demokratije” u zemlji, jer stepen uključenosti pokazuje povjerenje u proces i sistem, dok nedostatak očekivane participacije može sugerisati da su građani potencijalno razočarani ili nemaju povjerenja da njihova participacija može biti učinkovita.

S obzirom na mnoštvo načina na koje građani mogu učestvovati u društvenom životu, ali i nesistematsko prikupljanje podataka o ovakvim oblicima, istraživanja javnog mnjenja ostaju praktično jedini pokazatelj ukupne participacije građana. Sa izuzetkom konvencionalne participacije, odnosno glasanja na izborima, ne možemo sa sigurnošću reći koliko ljudi uzima učešća u većini drugih oblika društvene participacije. Zato su istraživanja javnog mnjenja, u ovom trenutku najbolji pokazatelj stanja stvari i u toj oblasti.

Građanska Alijansa je u saradnji sa istraživačkom agencijom De Facto Consultancy 2015. godine sprovela prvo istraživanje o građanskoj participaciji u Crnoj Gori. Dvije godine potom, sproveden je drugi talas istraživanja o istoj problematici, sa ciljem da se uporede podaci u dva talasa, da bismo vidjeli da li je u periodu od dvije godine došlo do nekih promjena.

S obzirom na tematiku istraživanja, i na to da se ovakvi oblici pokazivanja, ili nedostatka pokazivanja demokratske političke kulture, mijenjaju prilično sporo u dugoročnim procesima, ne treba u velikom dijelu pitanja očekivati velike promjene.

Istraživanje je realizovano uz podršku Čarls Stjuart Mot fondacije, a u okviru projekta “Unapređenje građanskog aktivizma i održive građanske participacije u Crnoj Gori”.

Metodologija istraživanja

Da bismo mogli da poredimo podatke u dva talasa istraživanja, za potrebe drugog talasa je iskorišćen praktično identičan upitnik koji smo koristili 2015. godine. Izvršene su manje promjene, dodato je par pitanja, za koje će rezultati takođe biti predstavljeni u ovom izvještaju, ali je struktura upitnika ostala nepromijenjena:

- Povjerenje u institucije i zainteresovanost za politiku
- Stavovi o demokratskom političkom sistemu i demokratska politička kultura
- Oblici participacije građana
- Uključenost u proces odlučivanja na lokalnom nivou
- Participacija u elektronskom svijetu

Podaci u ovom izvještaju biće predstavljeni i po svim socio-demografskim kategorijama ispitanika.

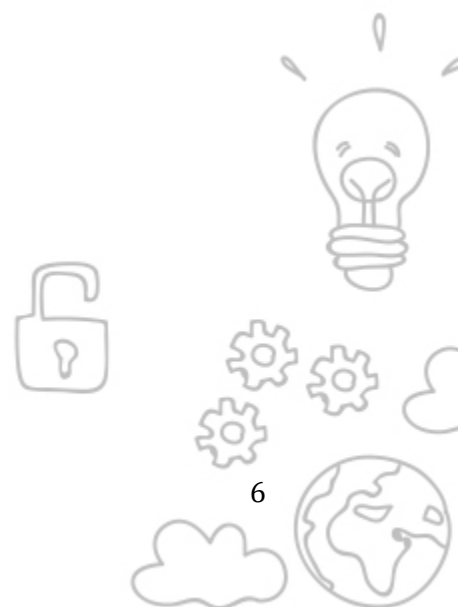
U drugom talasu istraživanja, anketirano je 851 ispitanika. Uzorak je dizajniran *multi-stage random procedurom* i reprezentativno oslikava stavove cijele populacije Crne Gore. Poslije prikupljanja podataka izvršena je poststratifikacija u odnosu na osnovne demografske varijable: pol, godine, nacionalnost. Istraživanje je vršeno *face-to-face* metodom u periodu od 31. maja do 29. juna. Struktura uzorka garantuje standardnu statističku grešku od +/- 3.36% sa intervalom povjerenja od 95% za 50% distribucije. Kao posljedica poststratifikacije prijavljeni broj ispitanika, N, može da odstupa u maloj mjeri od realnog broja.

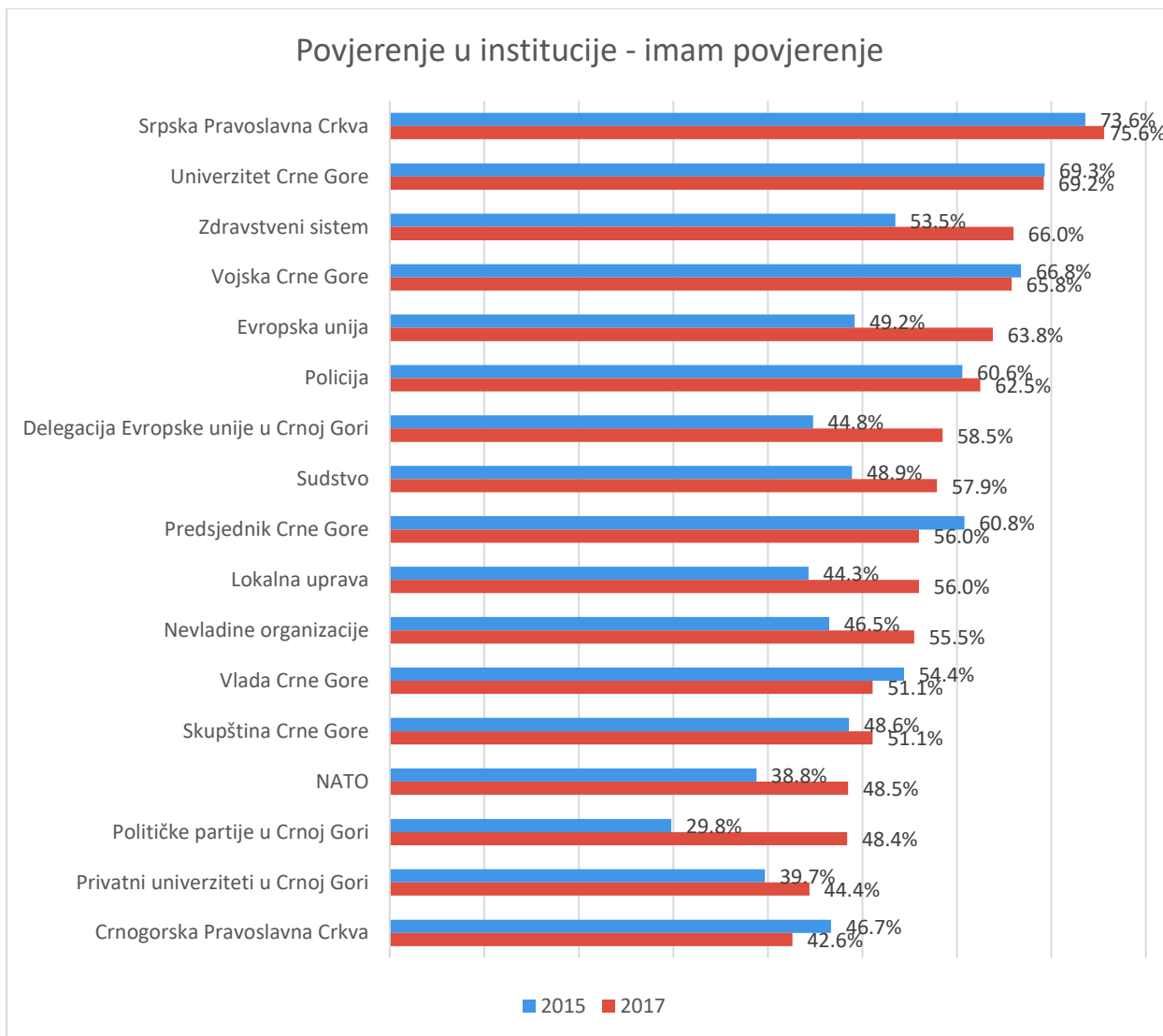

Odnos prema politici i glavnim političkim akterima

Prvi dio upitnika posvećen je identifikaciji osnovnog odnosa ispitanika prema politici kao djelatnosti i glavnim političkim akterima. Ispitanici su mogli da odaberu jednu od sljedećih opcija: „imam veliko povjerenje“, „uglavnom imam povjerenje“, „uglavnom nemam povjerenje“ i „uopšte nemam povjerenje“. Radi preglednosti, procenete smo spojili u dvije grupe – „imam“ i „nemam povjerenje“ i dali pregled za 2017. i 2015. godinu.

Prije svega uočavamo da se nivo povjerenja nije značajno promijenio u odnosu na prethodnu godinu. I dalje, građani u prosjeku najviše vjeruju Srpskoj pravoslavnoj crkvi, a zatim Univerzitetu Crne Gore. U slučaju obje institucije razlika u odnosu na mjerenje 2015. godine je na nivou statističke greške. Interesantan je rast povjerenja u zdravstveni sistem, tako da je on sad na trećem mjestu dok je 2015. godine bio na sedmom mjestu kada je u pitanju povjerenje. Značajno je zabilježen rast povjerenja u Evropsku uniju (sa 49.2 na 63.8%), u Delegaciju EU u Crnoj Gori (sa 44.8 na 58.5%), u sudstvo (sa 48.9% na 57.9%), u lokalne uprave (sa 44.3% na 56%), u nevladine organizacije (sa 46.5% na 55.5%), u NATO (sa 38.8% na 48.5%) i političke partije (sa 29.8% na 48.4%). Pad povjerenja su zabilježili predsjednik Crne Gore (sa 60.8% na 56%), Vlada (sa 54.4% na 51.1%) i Crnogorska pravoslavna crkva (sa 46.7% na 42.6%).

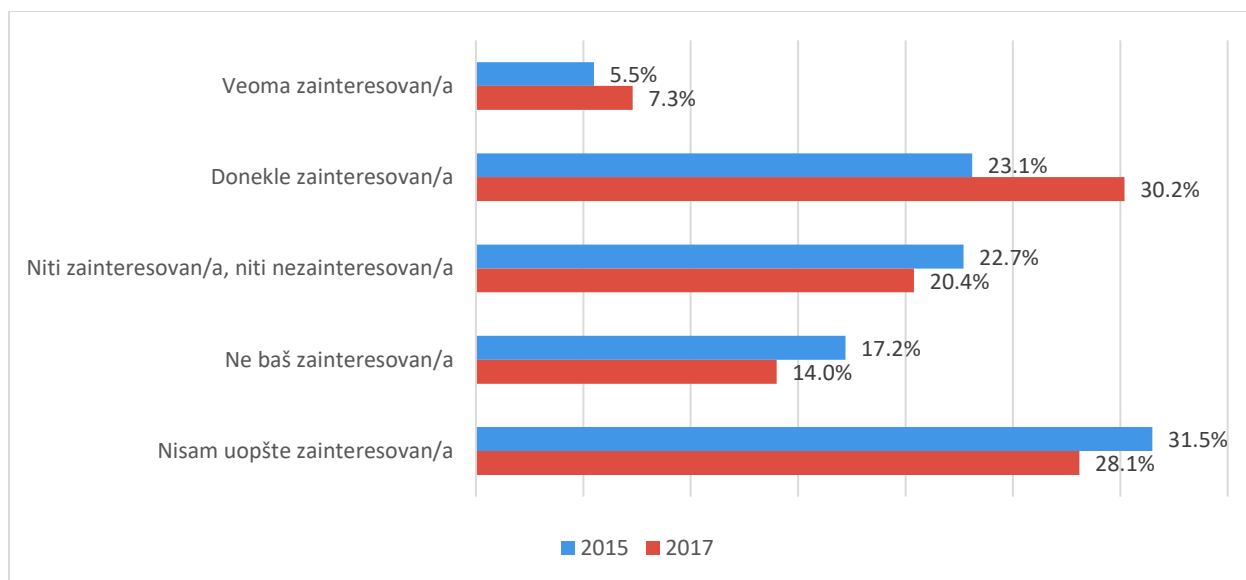

Grafik 1: Povjerenje u institucije, poređenje između 2015. i 2017. godine

Dok se povjerenje u institucije ne mijenja značajno (bar kada je u pitanju rang), ove godine bilježimo povećano interesovanje građana za politiku. Za politiku su i dalje više zainteresovani muškarci nego žene i oni koji žive u centralnom i sjevernom regionu nego oni koji žive na jugu. Razlike u odnosu na godište ispitanika nisu statistički značajne.

Grafik 2: Zainteresovanost za politiku

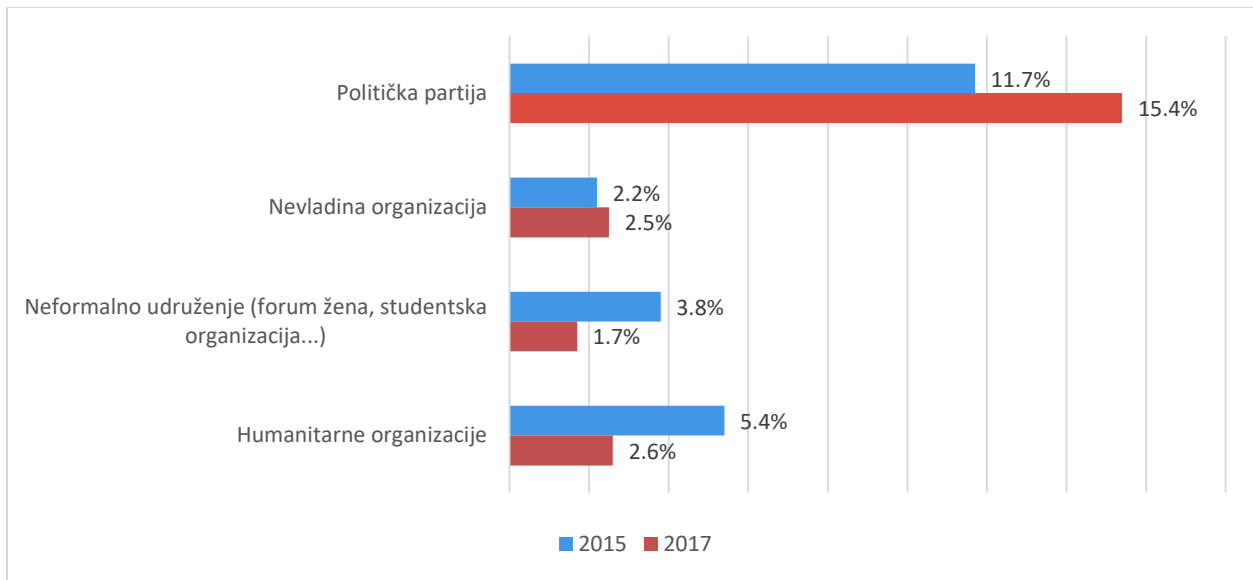
	Veoma zainteresovan	Donekle zainteresovan	Niti jesam, niti nisam	Ne baš zainteresovan	Nisam uopšte zainteresovan
Muški	9.9%	35.4%	19.5%	12%	23.1%
Ženski	4.7%	25.1%	21.4%	15.7%	33.1%
Sjever	7.1%	25.2%	20.7%	13.3%	33.7%
Centar	10.5%	29.6%	13.5%	11.9%	34.5%
Jug	1.1%	39.5%	33.5%	18.9%	7%

Tabela 1: Zainteresovanost za politiku u odnosu na pol i region u kome ispitanik živi

U narednom grafiku dati su odgovori na pitanje da li su ispitanici članovi određenih organizacija. Kao što vidimo, procenat članova političkih partija je porastao čak na 15.4%. Treba istaći da se radi o podatku koji sami građani volontiraju, a podatku čiji su izvor partijski registri. Primjera radi, evropski prosjek članstva u političkim partijama (iz partijskih izvora) je 4.6% ((Van Biezen, Mair i Poguntke, 2012).

Interesantno je ukrstiti podatke o članstvu u političkim partijama i interesovanju za politiku. Naime, očekivali bismo da su građani koji su članovi političkih partija veoma ili bar donekle zainteresovani za politiku. Ipak, ukrštanjem ove dvije varijable saznajemo da je 75.9% samo-prijavljenih članova neke političke partije iz našeg istraživanja veoma ili donekle zainteresovano za politiku. Preostalih 24.1% nisu zainteresovani. Postavlja se pitanje motivacije svakog četvrtog člana političkih partija u Crnoj Gori ako to nije interesovanje za politiku.

Grafik 3: Samoprijavljeno članstvo u organizacijama

Politički sistem i stavovi o demokratiji

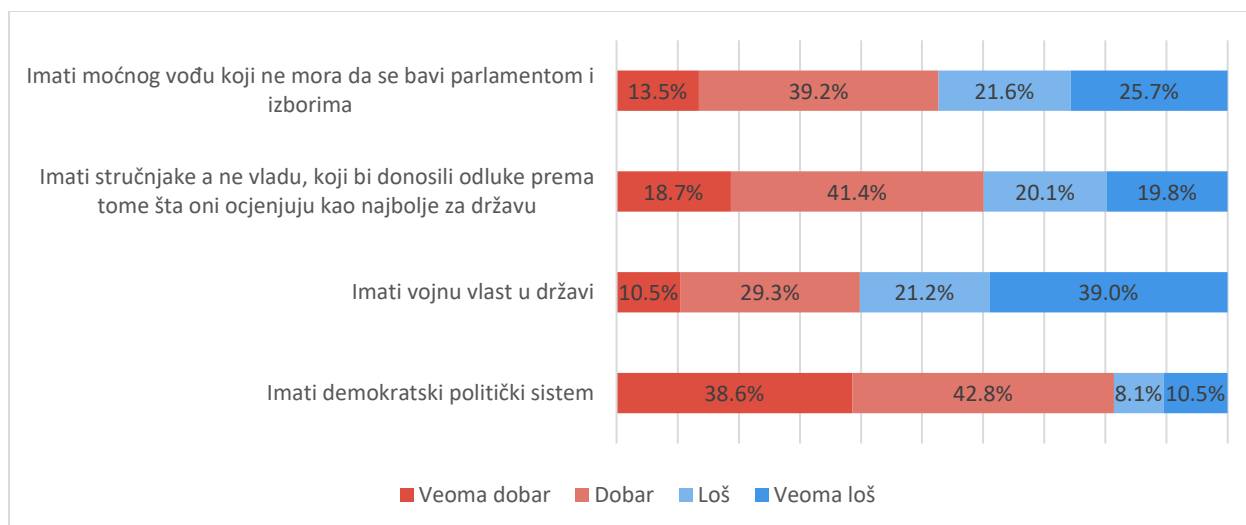
Tip političkog sistema u najvećoj je mjeri krajnji rezultat volje građana. Kako se sistem mijenja i prilagođava novim izazovima u velikoj mjeri zavisi od toga kako građani posmatraju procese i šta misle da su najbolja rješenja. U ovom dijelu upitniku pokušali smo da saznamo generalne stavove građana o tome koji tip političkog sistema vide kao dobar, a koji kao loš. Riječ je o dva pitanja koja su preuzeta iz velikog međunarodnog projekta European Value Study, i koja bi trebalo da pokažu stepen demokratske političke kulture građana u zemlji, o čemu će posebno biti riječi u narednom dijelu.

Podaci u narednom grafiku pokazuju ohrabrujući podatak da najveći broj građana smatra da je dobro (42.8%) ili čak veoma dobro (38.6%) imati demokratski politički sistem. Ukupan procenat onih koji smatraju da je dobro ili veoma dobro imati demokratski politički sistem (81.4%) blago je porastao u odnosu na istraživanje iz 2015. godine kada je iznosio 77.9%.

Pozitivan trend na ovom pitanju ne prate ipak trendovi na nekim drugim *item-ima* ovog pitanja. Naime u talasu istraživanja iz 2017. godine, vidimo da je 39.8% onih koji smatraju da je veoma dobro ili dobro imati vojnu vlast u državi, što je za 3.2% više od broja ovih ispitanika 2015. godine. Takođe, više je onih koji smatraju da je dobro imati moćnog vođu koji ne mora da se bavi parlamentom i izborima. Ovaj stav, u prvom dijelu istraživanja dijelilo je 48.2% građana, dok je taj procenat sada porastao na 52.7%, odnosno 13.5% onih koji smatraju da bi ovakav tip političkog sistema bio veoma dobar, uz 39,2% onih koji smatraju da bi ovakav sistem bio dobar.

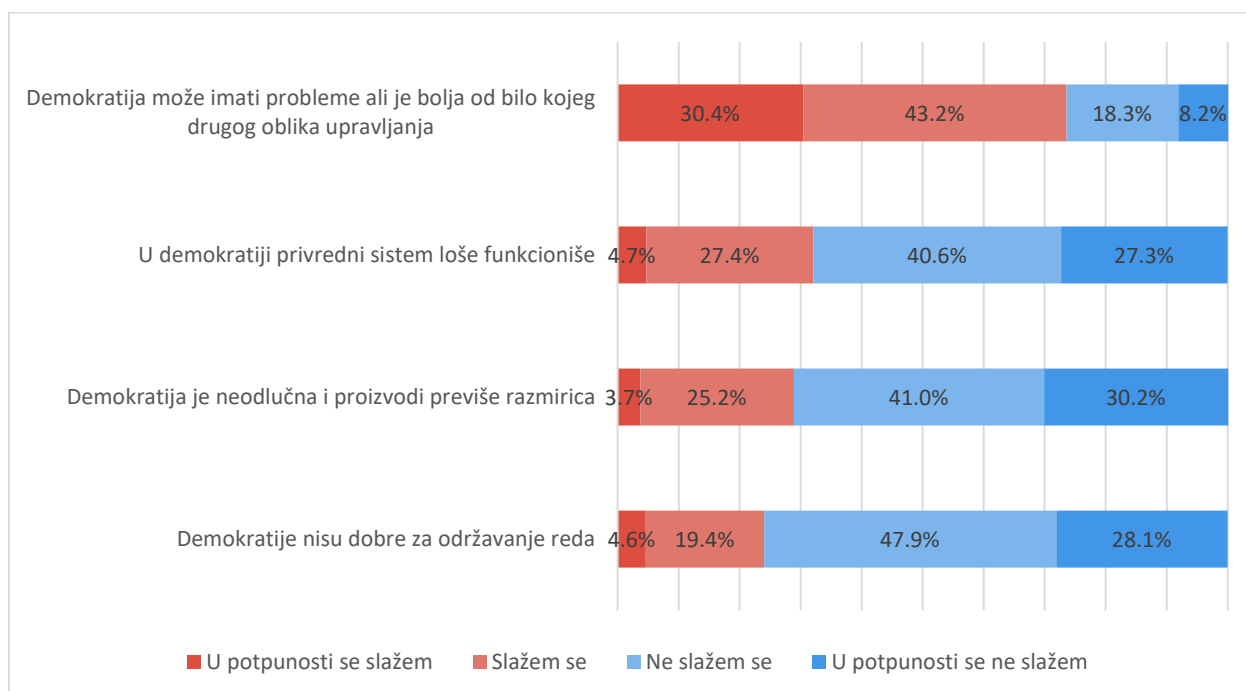
Treba naglasiti i da je 60.1% građana u drugom talasu istraživanja ocijenilo da je sistem u kojem stručnjaci a ne vlada donose odluke prema tome šta oni ocjenjuju kao najbolje za državu veoma dobar (18.7%) ili dobar (41.4%).

Grafik 4: Tipovi političkih sistema

S obzirom na jasno opredjeljenje zemlje, kao i većine drugih zemalja da radi na izgradnji demokratskog političkog sistema, zanimljivo je vidjeti kako građani percipiraju samu ideju demokratije, te šta misle da su osnovne mane ili prednosti koje možemo vezati za ovakav tip političkog sistema. Podaci o tome predstavljani su u narednom grafiku.

Grafik 5: Stavovi o demokratiji

U blagom je padu procenat onih koji se slažu, bilo da su rekli “u potpunosti se slažem” ili “slažem se”, sa stavom da je demokratija, i pored problema koje može imati, bolja od bilo kog drugog oblika

upravljanja. U 2017. godini, 73.6% građana se slaže sa ovim stavom, što je za 4.5% niže u odnosu na prvi talas istraživanja iz 2015. godine.

Druga bitnija promjena, ovog puta uz pozitivan trend, je u stavu da demokratije nisu dobre za održavanje reda. U ovom talasu istraživanja 76% građana se ne slaže sa ovim stavom (47.9% je onih koji se ne slažu, uz 28.1% onih koji se u potpunosti ne slažu). Taj procenat je bio znatno niži dvije godine unazad, kada je iznosio 69.1%.

Kada je riječ o preostala dva stava, nema bitnijih razlika u periodu od dvije godine. U drugom talasu istraživanja, vidimo da dvije trećine građana ne smatra da privredni sistem lose funkcioniše u demokratiji, dok je 71.2% onih koji ne dijele stav da je demokratija neodlučna i proizvodi razmirice.

Demokratska politička kultura

Opisani stavovi i tvrdnje o političkom sistemu ili demokratiji, omogućavaju nam da izmjerimo stepen demokratske političke kulture u jednom društvu, vodeći se metodologijom koju predlažu Klingemann, Fuchs i Zielonka u knjizi *Demokratija i politička kultura u Istočnoj Evropi* (2006).

Ovi autori kažu da o demokratskoj političkoj kulturi možemo govoriti kada stavovi, odnosno afiniteti prema demokratiji i demokratskom tipu uređenja države nadvladavaju afinitete prema devijantnim, odnosno autokratskim oblicima vladavine. S toga je njihov predlog da se demokratska kulture može mjeriti uz pomoć jednostavne formule: demokratija – autokratija = ((a+b) – (c+d)).

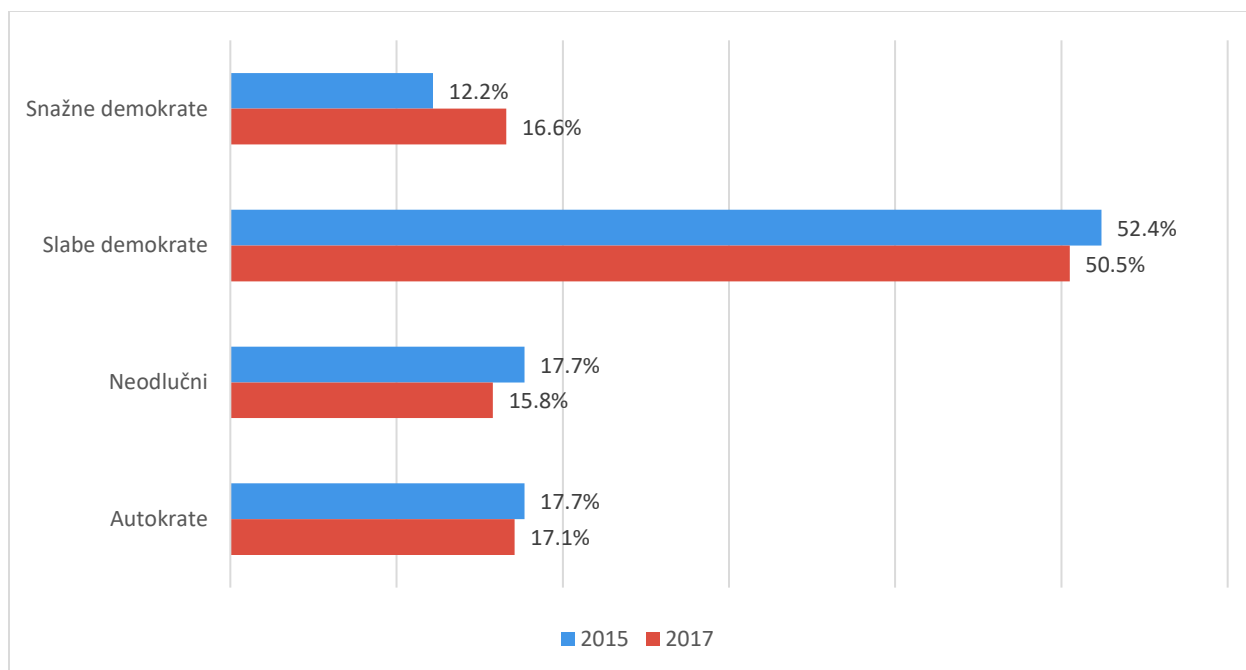
Kao indikatore koristimo sljedeće tvrdnje:

- a) Imati demokratski politički sistem
- b) Demokratija može imati problema, ali je bolja od bilo kojeg drugog oblika upravljanja
- c) Imati moćnog vođu koji ne mora da se bavi parlamentom i izborima
- d) Imati vojnu vlast u državi

Za svaki od ovih stavova ispitanicima su ponuđeni odgovori: veoma dobar, dobar, loš, veoma loš.

Novoformirana varijabla, odnosno sam indeks demokratske političke kulture ima vrijednosti od -6 do +6, pri čemu su oni ispitanici sa skorovima +5 i +6 označeni kao *snažne demokrate*, ispitanici sa vrijednostima od +1 do +4 kao *slabe demokrate*, oni koji imaju skor 0 kao *neodlučni*, i svi koji imaju negativne skorove, od -1 do -6, kao *autokrate*. U narednom grafiku predstavljeni su rezultati indeksa demokratske kulture u Crnoj Gori, u dva talasa istraživanja.

Grafik 6: Indeks demokratske političke kulture u Crnoj Gori

Kada uporedimo dva talasa istraživanja vidimo da je u blagom porastu broj onih koje možemo klasifikovati kao “demokrate” (bilo snažne ili slabe). U 2017. godini, kada saberemo ove dvije grupe dobijamo da, po ovom indeksu, u Crnoj Gori živi 67.1% građana demokratske političke kulture, što je za 2.5% više u odnosu na 2015. godinu. Ne možemo sa sigurnošću da tvrdimo, ali poslije analize prethodnog grafika, utisak je da je razlika nastala u dijelu neodlučnih, odnosno da su to ti ispitanici koji su “postali” demokrate u period od dvije godine. Takav intuitivni zaključak donekle potvrđuje i činjenica da je procenat onih koje smo klasifikovali kao autokrate, gotovo nepromijenjen u periodu od dvije godine.

Indikatore za mjerenje ovog indeksa u Crnoj Gori našli smo i u drugim, ranije realizovanim istraživanjima u Crnoj Gori, koja su nam bila dostupna, tako da istraživanje iz 2017. godine, možemo priključiti kao novi presjek. Prethodna tri su:

- Četvrti talas Evropskog istraživanja vrijednosti (European Value Study) iz 2008. godine;
- Istraživanje *Izborne i partijske preferencije birača u Crnoj Gori*, koje je podržalo Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore;
- Prvi talas istraživanja o građanskoj participaciji iz 2015. godine.

Podaci su predstavljeni u tabeli koja slijedi.

	Snažne demokrate	Slabe demokrate	Neodlučni	Autokrate
2008	8,7%	67,2%	13,5%	10,7%
2010	18,5%	53,8%	14%	13,7%
2015	12,2%	52,4%	17,7%	17,7%
2017	16,6%	50,5%	15,8%	17,1%

Tabela 2: Indeks demokratske političke kulture u Crnoj Gori

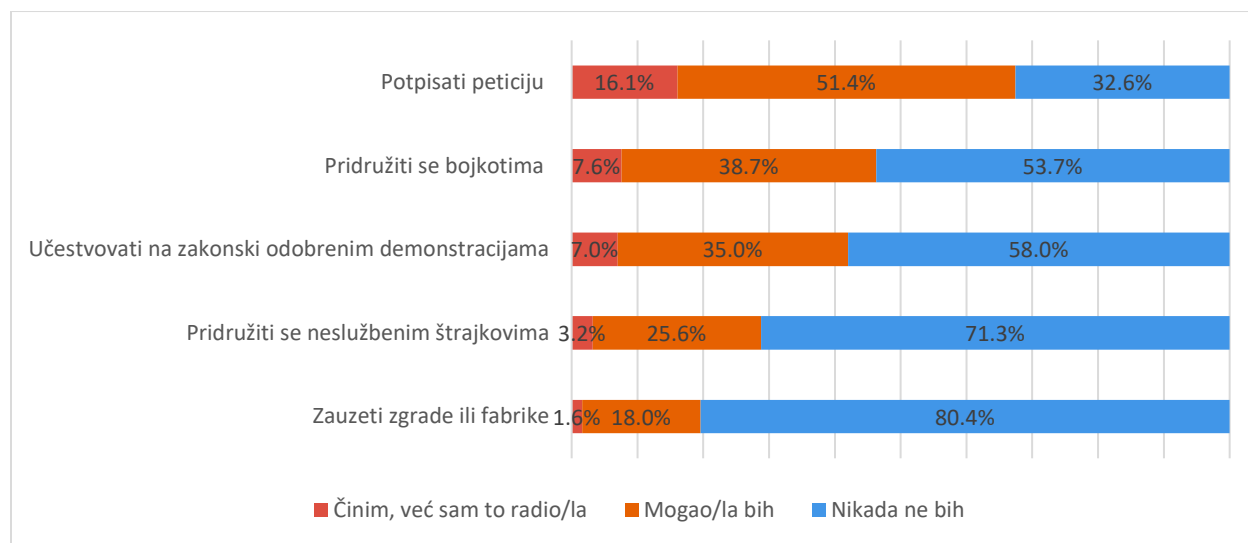
Kada uporedimo ovaj indeks kroz četiri tačke presjeka, za koje imamo podatke, vidimo da pokrivamo period od 9 godina, u nepravilnim razmacima. Osnovna pretpostavka ovakvih mjerenja je da se nešto kao što je politička kultura društva prilično sporo mijenja, te da su potrebne decenije a ne godine da bismo vidjeli neku realniju promjenu. To donekle vidimo i u slučaju Crne Gore. Procenat onih koje smo klasifikovali kao “demokrate”, uz manje varijacije je u svim istraživanjima oko 70%. Kao što smo vidjeli u slučaju i istraživanja iz 2015. godine, u periodu od 2008. godine do danas u porastu je broj onih koji baštine više autokratske stavove, i on je i u ovom talasu istraživanja oko 17%.

Oblici političke participacije

Politička participacija poprima brojne oblike u savremenom svijetu i definitivno je mnogo više od prostog učestvovanja na izborima i glasanja. To je odavno prepoznato u svijetu, i naredno pitanje u upitniku je još jedan vid mjerenja drugih oblika političke participacije, pored glasanja, koje je preuzeto iz već pomenutog velikog projekta o istraživanju vrjednosnih stavova građana Evrope – *European Value Study (EVS)*.

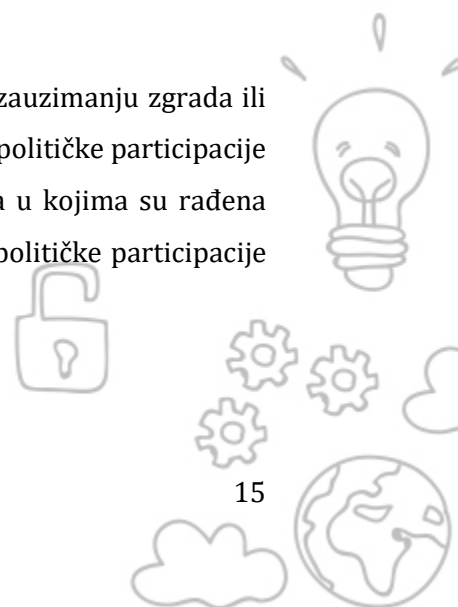
Naredno pitanje ne samo da mjeri u kojoj mjeri su građani do sada učestvovali u ovim oblicima nekonvencionalne političke participacije, već i mjeri raspoloženje da li bi u budućnosti učestvovali u takvim akcijama ili to nikada ne bi uradili. Podaci su predstavljeni u grafiku koji slijedi.

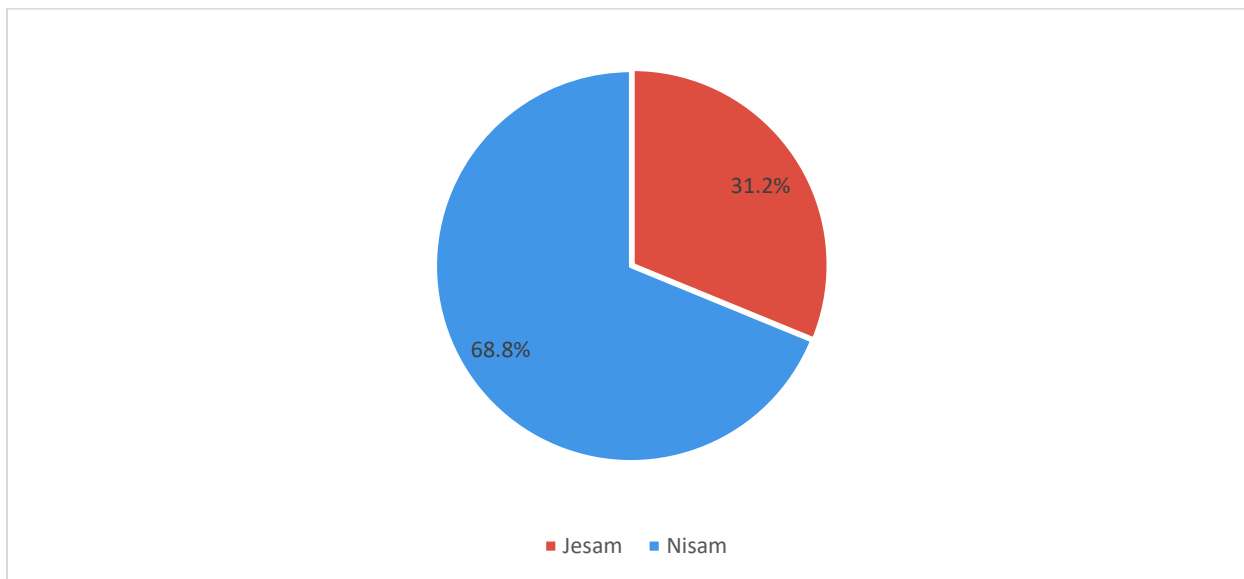
Grafik 7: Oblici nekonvencionalne političke participacije

Očekivano, od ponuđenih pet vidova političke participacije, najveći broj građana do sada je učestvovao u potpisivanju peticija (16.1%). Uz to svaki drugi građanin Crne Gore kaže da bi mogao/la da potpiše peticiju, što ostavlja da je trećina onih koji kažu da to nikada ne bi uradili.

Najmanji je procenat onih koji jesu (1.6%) ili kažu da bi (18%) učestvovali u zauzimanju zgrada ili fabrika. Ovo ne treba da čudi, takav odnos stvari po pitanju nekonvencionalne političke participacije nije bio bitno različit ni u prvom talasu istraživanja, niti kod drugih zemalja u kojima su rađena istraživanja koja su koristila ovaj instrument za mjerenje nekonvencionalne političke participacije građana.

Građani ponekad participacijom mogu smatrati stvari koje to nijesu, ili navesti nešto što prosto nije predviđeno upitnikom, a važno je znati. Zato je dizajniran set od naredna četiri pitanja. Prvo smo pitali građane da li su nekada učestvovali u procesu donošenja odluka na nacionalnom nivou. Iz grafika koji slijedi vidimo da gotovo trećina ispitanika (31.2%) kaže za sebe da je učestvovala u procesu donošenja odluka na nacionalnom nivou.

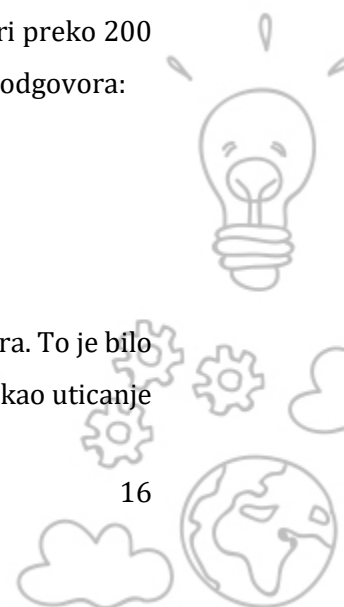
Grafik 8: Da li ste nekad učestvovali u procesu donošenja odluka na nacionalnom nivou?

Da bismo vidjeli šta bi ovaj podatak mogao da znači, to jest kako građani razmišljaju o svom učestvovanju odluka na nacionalnom nivou, svima koji su na prethodnom pitanju rekli da su učestvovali, bilo je ponuđeno otvoreno pitanje (bez unaprijed definisanih i ponuđenih odgovora) u kojem je trebalo da opišu detaljnije na koji način su uzeli učešća u procesu odlučivanja na nacionalnom nivou.

Odgovori koje smo dobili su iznenađujuće homogeny, tako reći. Naime, preko 200 ljudi je dalo odgovor na ovo pitanje, ali su suštinski svi rekli istu stvar. Nije čest slučaj da se odgovori preko 200 ispitanika, na otvorenom pitanju, bez unaprijed ponuđenih odgovora mogu svesti na tri odgovora:

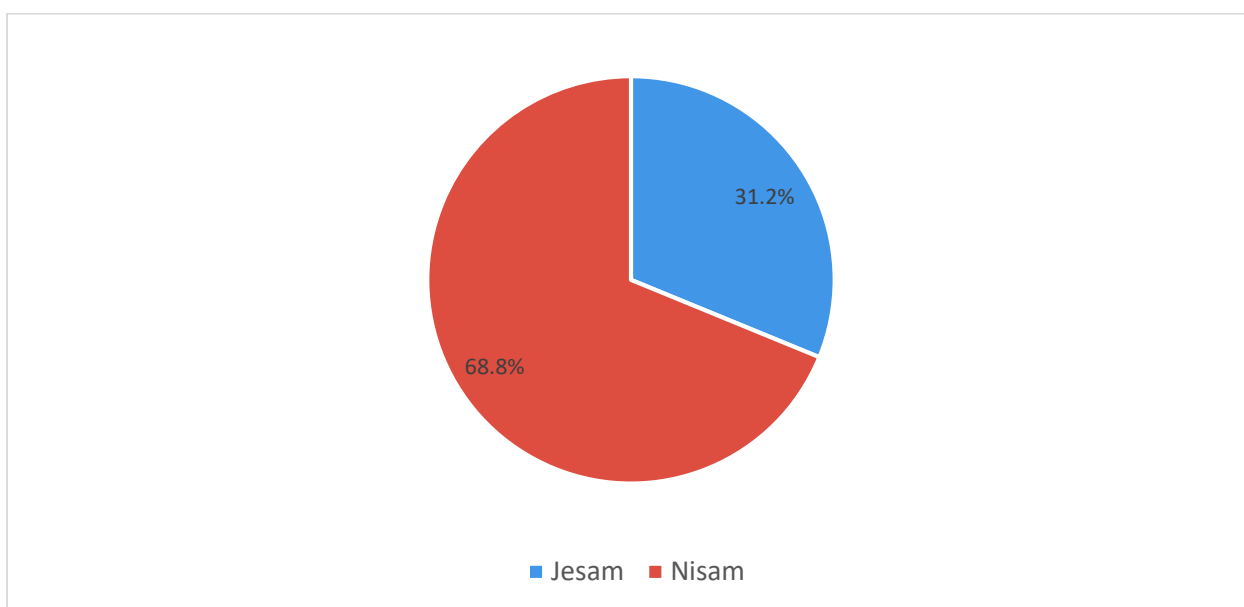
- Glasanjem na izborima
- Glasanjem na referendum
- Kao član partije

Od svih ispitanika, samo jedan je rekao nešto što nije jedan od gore navedena tri odgovora. To je bilo "radio sam u Vladi". Iz toga vidimo da jedan dio građana glasanje na izborima doživljava kao uticaj

na proces donošenja odluka na nacionalnom nivou. To, naravno, nije pogrešno, međutim podatak otkriva da je veliki broj onih koji to ne doživljavaju na isti način. Naime, vidimo visok broj građana koji jesu glasali, ali kažu da nikada nisu učestvovali u procesu donošenja odluka na nacionalnom nivou. Slično važi i za lokalni nivo.

Iznenadujuće dobili smo identične procenete i za broj onih koji kažu da su učestvovali u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou. Uporedili smo ispitanike na ova dva pitanja, i utvrdili da se u velikom dijelu ne radi o istim ljudima, odnosno da nisu isti građani rekli da su učestvovali u procesu donošenja odluka i na lokalnom i na nacionalnom nivou. Iako, naravno, ima i takvih slučajeva. Podaci za lokalni nivo su predstavljeni u grafiku koji slijedi.

Grafik 9: Da li ste nekad učestvovali u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou?

Za očekivati je bilo da će više građana učestvovati u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou, s obzirom na to da je lokalni nivo ipak bliži svakodnevnom životu, te da se tu rješava, ili pokušava riješiti, najveći broj problema iz čovjekove svakodnevice. Takav je bio slučaj prije dvije godine, u prvom talasu istraživanja, kada je 5% bilo više onih koji su rekli da su učestvovali u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou, u poređenju sa brojem onih koji kažu da su to uradili na nacionalnom nivou. Ta razlika je nestala sudeći prema podacima iz drugog talasa istraživanja.

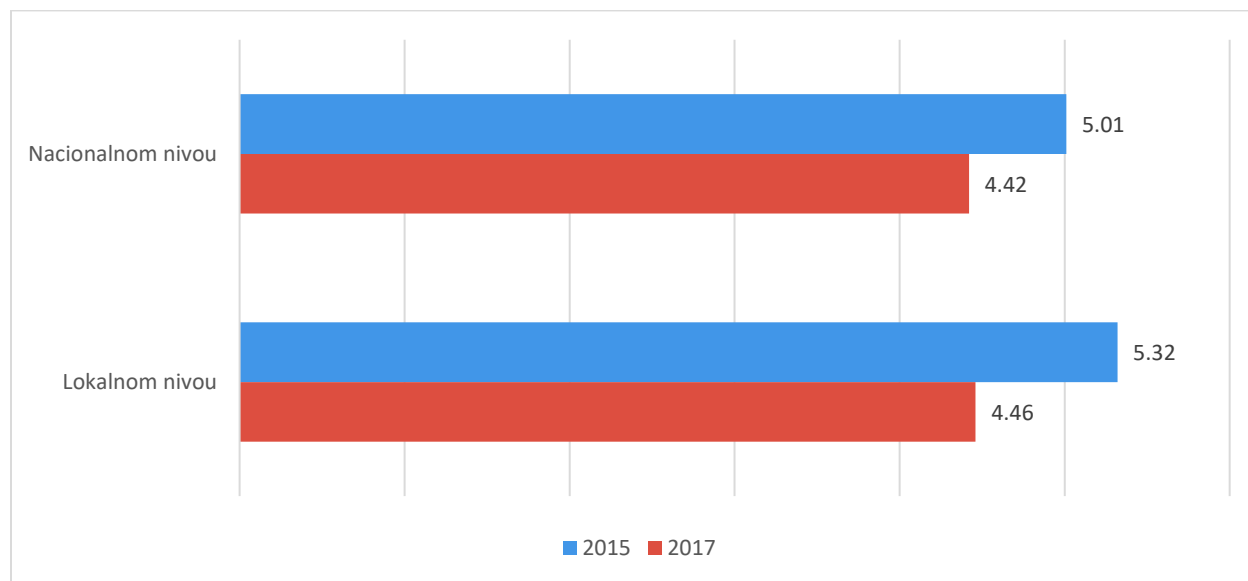
Zanimljivo je ponovo vidjeti šta konkretno građani smatraju učestvovanjem u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou. Sve one koji su rekli da su to radili, pitali smo dodatno pitanje, na koji način. Kao i u slučaju učestvovanja u procesu donošenja odluka na nacionalnom nivou, glasanje (u

ovom slučaju na lokalnim izborima), najučestaliji je odgovor koji smo dobili. Ipak, dijapazon odgovora na lokalnom nivou, znatno je širi. Tako je između ostalih, bilo i sljedećih odgovora:

- Peticije
- Učestvovao sam u javnim raspravama
- Preko odbornika u mjesnoj zajednici
- Preko odbornika kao član NVO-a
- Učestvovao u radu lokalnih odbora
- Preko predstavnika mjesne zajednice o rekonstrukciji infrastrukture

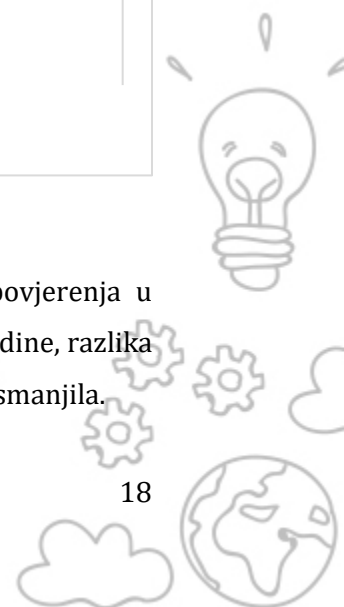
Bilo je tu još odgovora, ali su ovi najzastupljeniji. Vidimo da je zaista riječ o raznim oblicima participacije, svojstvenim lokalnom nivou u kojima građani pokušavaju riješiti vrlo konkretne probleme.

Vjerovatno u tome treba tražiti i objašnjenje podatka u sljedećem grafiku. Naime, pitali smo sve građane koliko misle da je učinkovita akcija na nacionalnom i lokalnom nivou. Ispitanici su ocjenjivali na skali od 1 do 10, pri čemu je 1 značilo da uopšte nije učinkovita, a 10 da je veoma učinkovita. Podaci, uz poređenje sa prvim talasom istraživanja, su predstavljeni u grafiku koji slijedi.

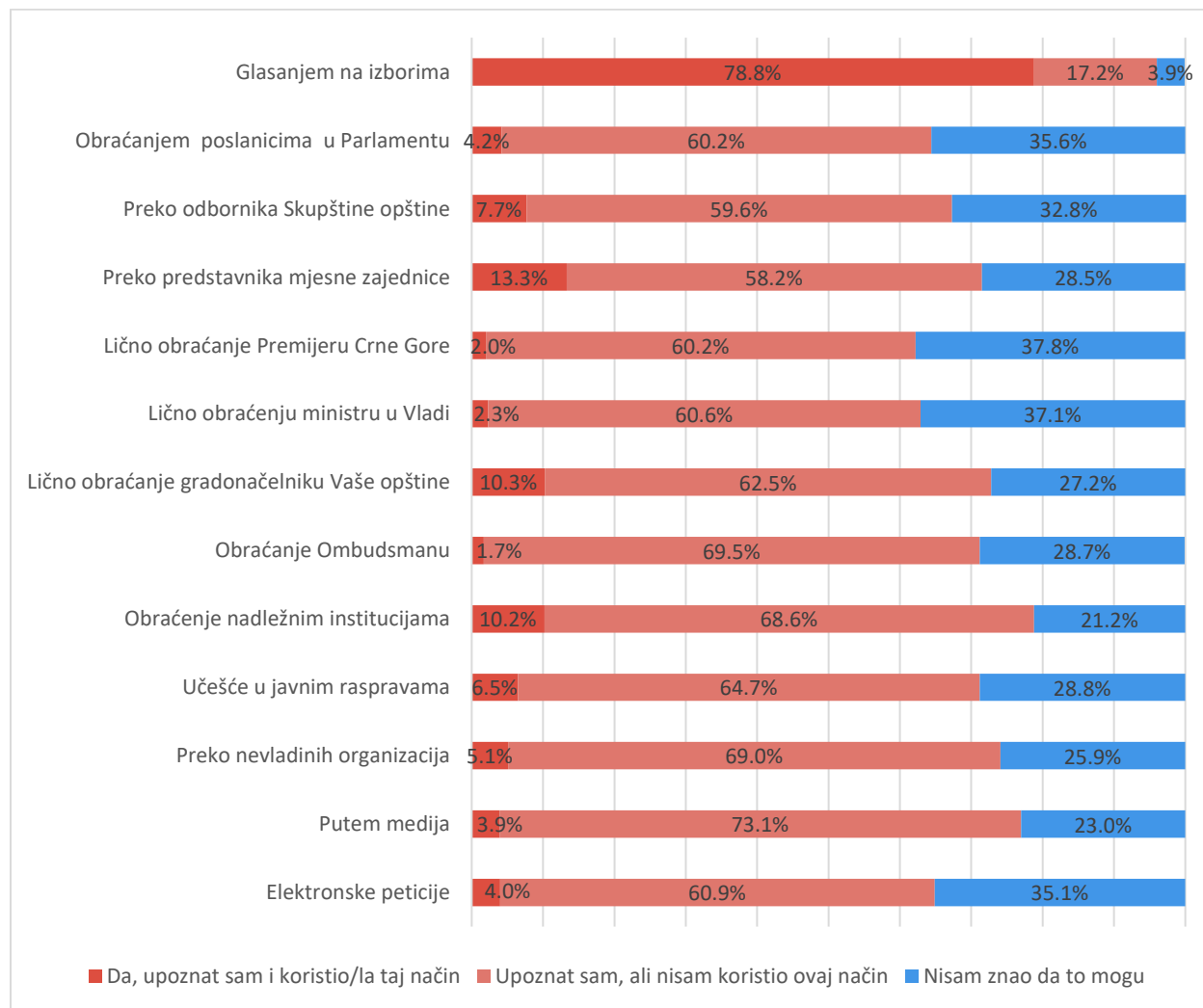

Grafik 10: Koliko je učinkovita građanska akcija na nacionalnom/lokalnom nivou?

Kao što je bio slučaj prije dvije godine, nešto bolje ocjene, odnosno nešto više povjerenja u učinkovitost građanske akcije, ispitanici imaju na lokalnom nivou. Ipak, ni prije dvije godine, razlika između nacionalnog i lokalnog nivoa nije bila velika, a u ovom istraživanju se i dodatno smanjila.

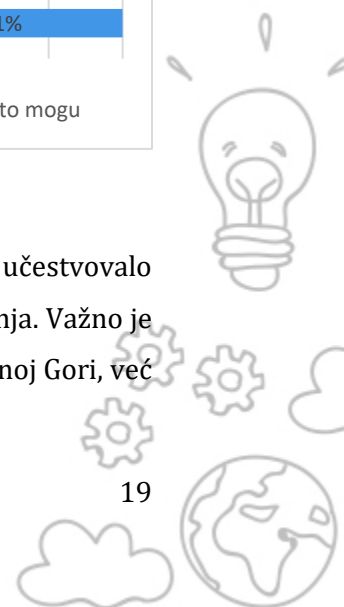

Prethodna, otvorena pitanja o učestvovanju građana na nacionalnom, odnosno lokalnom nivou, imaju dodatnu vrijednost u tome, što nijesu sugestivna, i ne navode građana na bilo koji odgovor. Dodatno, dobijamo i njihovo razmišljanje o tome šta oni sve misle da su oblici participacije. Ipak, htjeli smo i da testiramo nešto konkretnije koliko su građani uključeni u različite vidove participacije. Nabrojali smo listu načina na koje građani mogu učestvovati, a na njima je bilo da kažu da li su nekad taj vid učestvovanja koristili, ili jesu li makar čuli da to mogu, ako nisu koristili. Podaci su predstavljeni u grafiku koji slijedi.

Grafik 11: Da li ste koristili neki od navedenih načina učestvovanja u procesu donošenja odluka?

U potpunosti očekivano, od svih ponuđenih modaliteta učešća, najviše građana je učestvovalo glasanjem na izborima. Gotovo 80% je onih koji kažu da su koristili taj način učestvovanja. Važno je naglasiti da se ovo pitanje nije odnosilo na posljednje ili bilo koje konkretne izbore u Crnoj Gori, već se odnosi na to da li su ispitanici makar jednom u životu glasali na izborima.

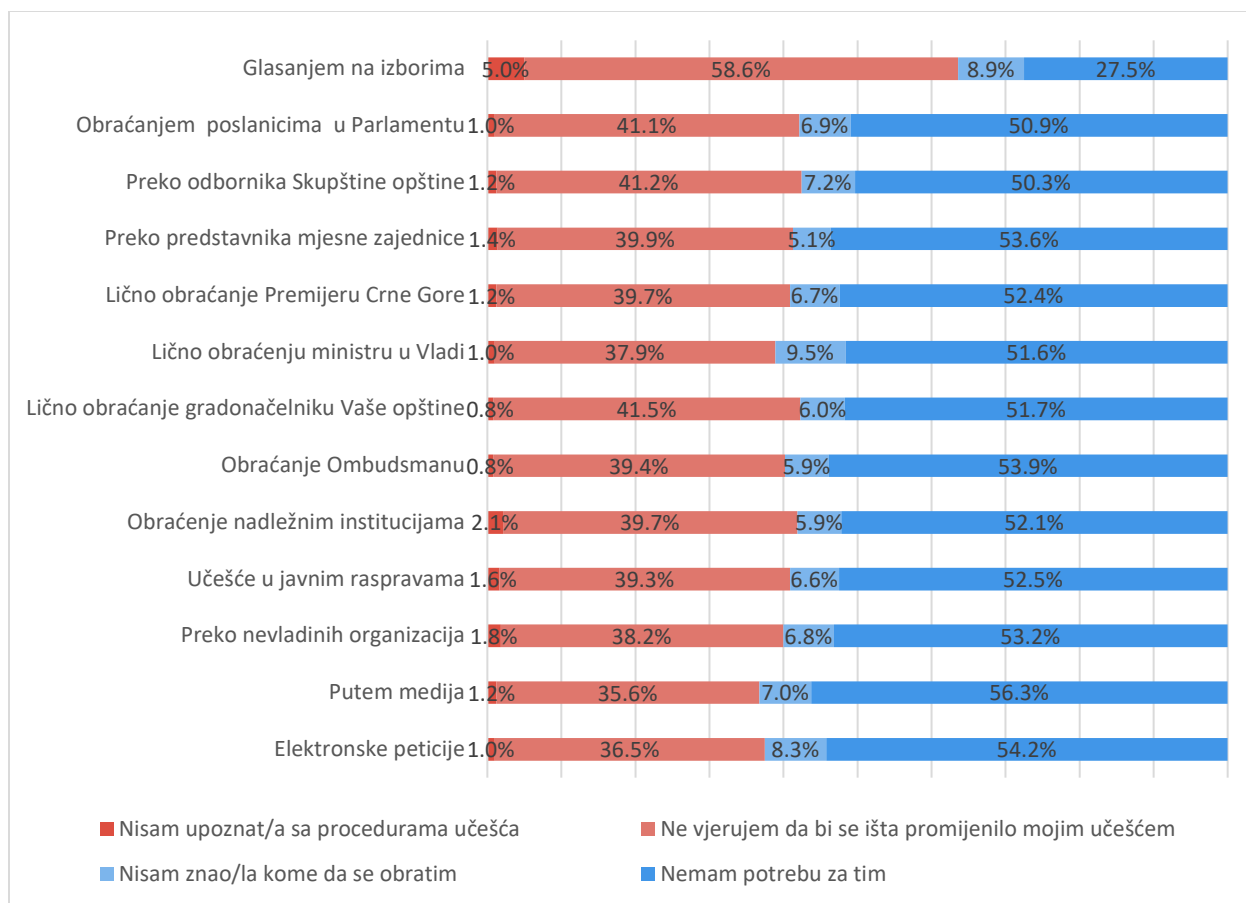

Pored ovog, najučestaliji vid učestvovanja građana je preko predstavnika mjesne zajednice, 13.3% je onih koji kažu da su koristili ovaj mehanizam. Slijede lično obraćanje gradonačelniku opštine u kojoj žive (10.3%), zatim i obraćanje nadležnim institucijama (10.2%), i učestovanje preko odbornika Skupštine opštine (7.7%).

Ovo pitanje je sadržalo i opciju “nisam znao da mogu”, pa je zanimljivo vidjeti za koji to mehanizam učestovanja građani najmanje znaju. Sudeći prema prikupljenim podacima, najviše građana kaže da nijesu znali da mogu da se lično obrate Premijeru Crne Gore (37.8%), kao i ministru u Vladi (37.1%). Pored izbora, najmanji je procenat onih koji kažu da nisu znali da mogu da se obrate nadležnim institucijama. Tek svaki peti, odnosno preciznije 21.2%, kaže da nije znao/la za ovaj mehanizam učešća.

Zanimljiva je i podgrupa građana koji su čuli za navedene mehanizme, ali ih nisu koristili. Naredno pitanje bilo je postavljeno samo njima, za svaki od navedenih načina sa spiska, a na njima je bilo da objasne, od ponuđenih odgovora, zašto nisu koristili neki od navedenih mehanizama. Podaci su predstavljeni u grafiku koji slijedi. Zbirni rezultat svih ponuđenih odgovora jeste 100%, ali treba imati na umu da su izdvojeni, za svaki *item*, samo oni ispitanici koji su za taj konretan *item*, na prošlom pitanju rekli da su upoznati ali da nisu koristili taj način participacije.

Grafik 12: Ako ste čuli, a niste koristili navedene načine učestvovanja, koji su razlozi za to?

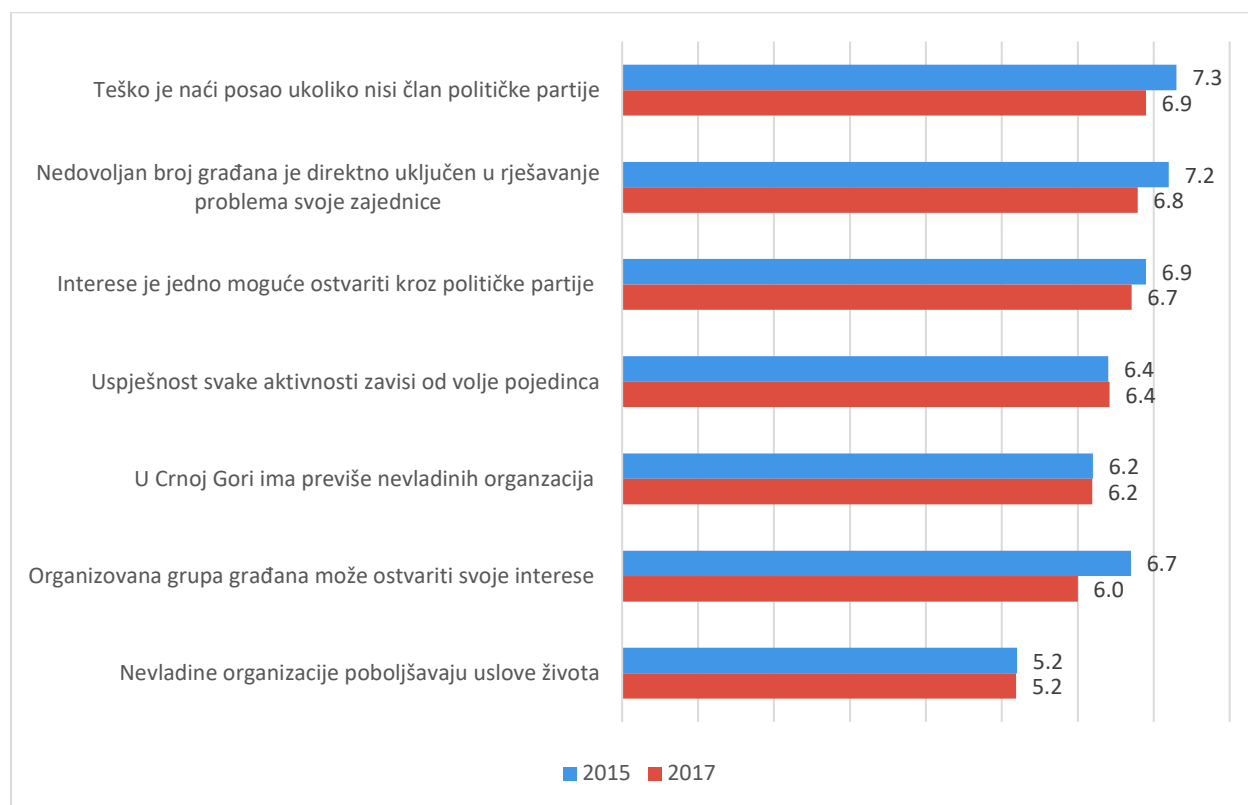
Gotovo 60% građana, unutar grupe apstinencija na izborima, kaže da je razlog njihove apstinencije to što ne vjeruju da bi se njihovim učešćem bilo šta promijenilo. Glasanje na izborima je najizraženije po ovom pitanju. Pored toga su i lično obraćanje gradonačelniku opštine u kojoj ispitanici žive (41.5% onih koji ne vjeruju da bi se time bilo šta promijenilo), kao i djelovanje preko odbornika Skupštine opštine (41.2%), te obraćanje poslanicima u Parlamentu (41.1%).

Svaki deseti, od onih koji su upoznati sa tim da mogu lično da se obrate ministru u Vladi, ali to nikad nisu koristili, kaže da je razlog tome što nije znao/la kome da se obrati. Sličan je procenat onih koji iz istog razloga nikada nijesu potpisali elektronsku peticiju (8.3%), pokušali da djeluju preko odbornika Skupštine opštine (7.2%) ili učestvovali putem medija (7%).

Najveći je procenat građana koji, iako znaju za mehanizme učešća, ipak su odlučili da ih ne koriste, iz prostog razloga što smatraju da nemaju potrebu za tim. Kao što vidimo na grafiku, sa izuzetkom izbora, uvijek je preko pola ispitanika biralo taj razlog, da objasni nedostatak svoje participacije.

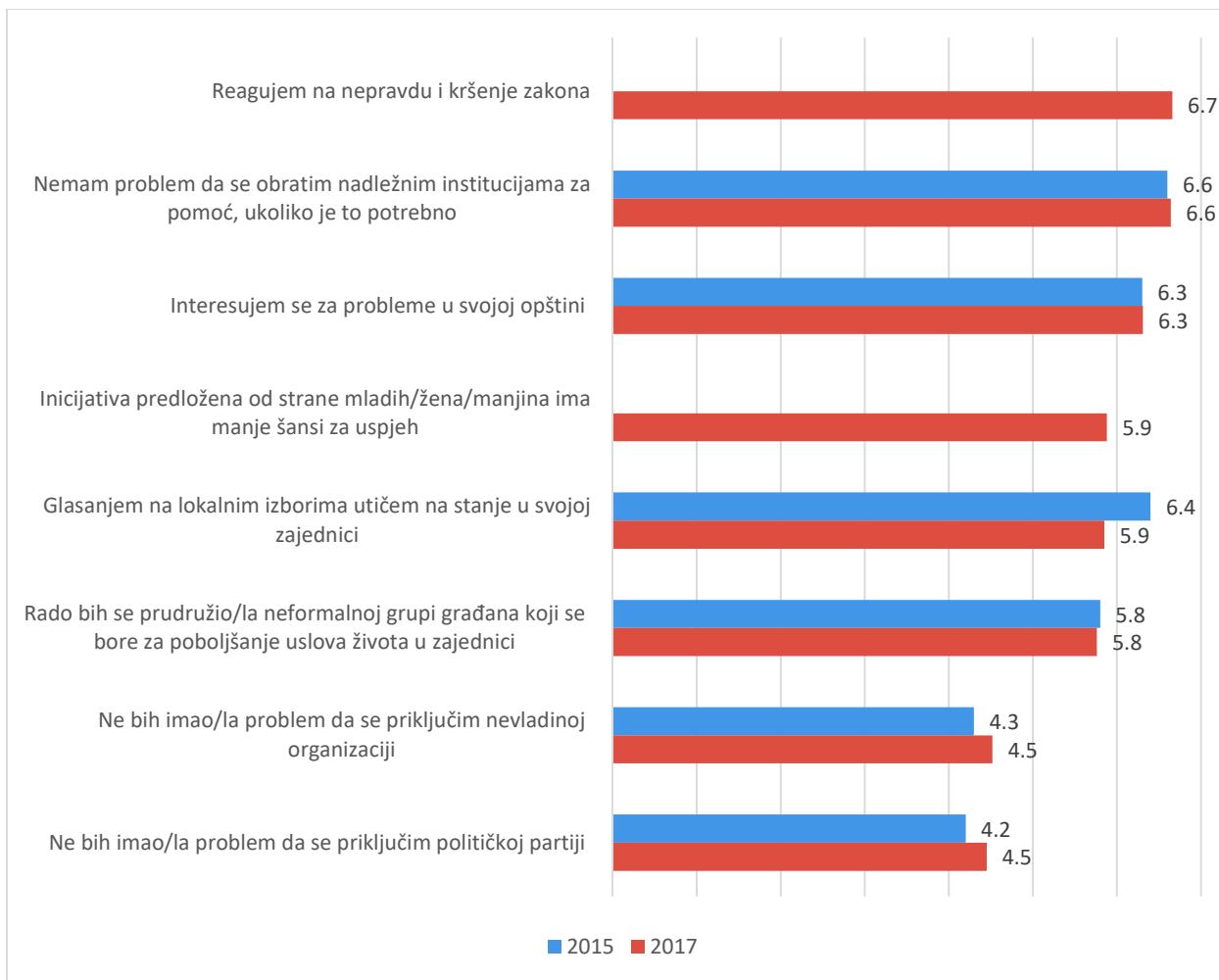
Stavovi o građanskoj participaciji

U grafiku koji slijedi dati su odgovori građana o tome u kojoj mjeri se slažu sa određenim stavovima na temu građanske participacije. Prije svega, treba primijetiti da su ti stavovi relativno čvrsti, tj. da se nisu značajno mijenjali u odnosu na 2015. godinu. I dalje se građani natprosječno slažu sa tim da je teško naći posao ako nisi član političke partije, te da je to jedini način da se osvtare interesi. Sa druge strane, građani takođe natprosječno smatraju da je nedovoljan broj građana uključen direktno u rješavanje problema svoje zajednice. Stepenn slaganja građani su izražavali na skali od 1 do 10.

Grafik 13: Stavovi o građanskoj participaciji

U prvom talasu istraživanja, nismo mjerili u kojoj mjeri se građani slažu sa izjavama da reaguju na nepravdu i kršenje zakona, te sa stavom da inicijativa koja dolazi od strane mladih ili žena ili manjina ima u posjeku manje šansi za uspjeh. Kada su u pitanju svi stavovi ili izjave koji se odnose na spremnost građana da se uključe u rješavanje određenih problema, prosjek slaganja je preko 5, ali nije viši od 7. To bismo mogli da tumačimo kao slaganje, ali ne pretjerano entuzijastično ili drugim riječima – društveno poželjnim odgovorima. Interesantno je da su građani dosta ambivalentni kada je u pitanju potencijalno uključivanje u nevladine organizacije ili političke partije i tu je vrijednost srednjih odgovora nešto ispod 5.

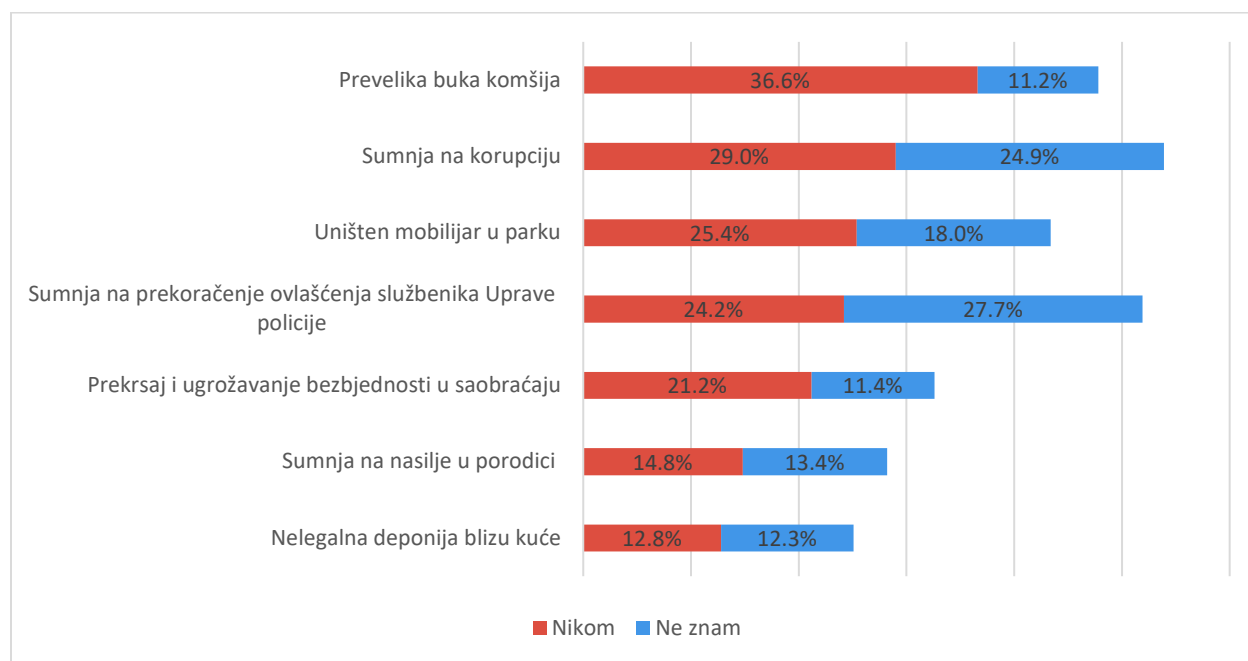

Grafik 14: Stavovi o građanskoj participaciji

Građani i lokalna uprava

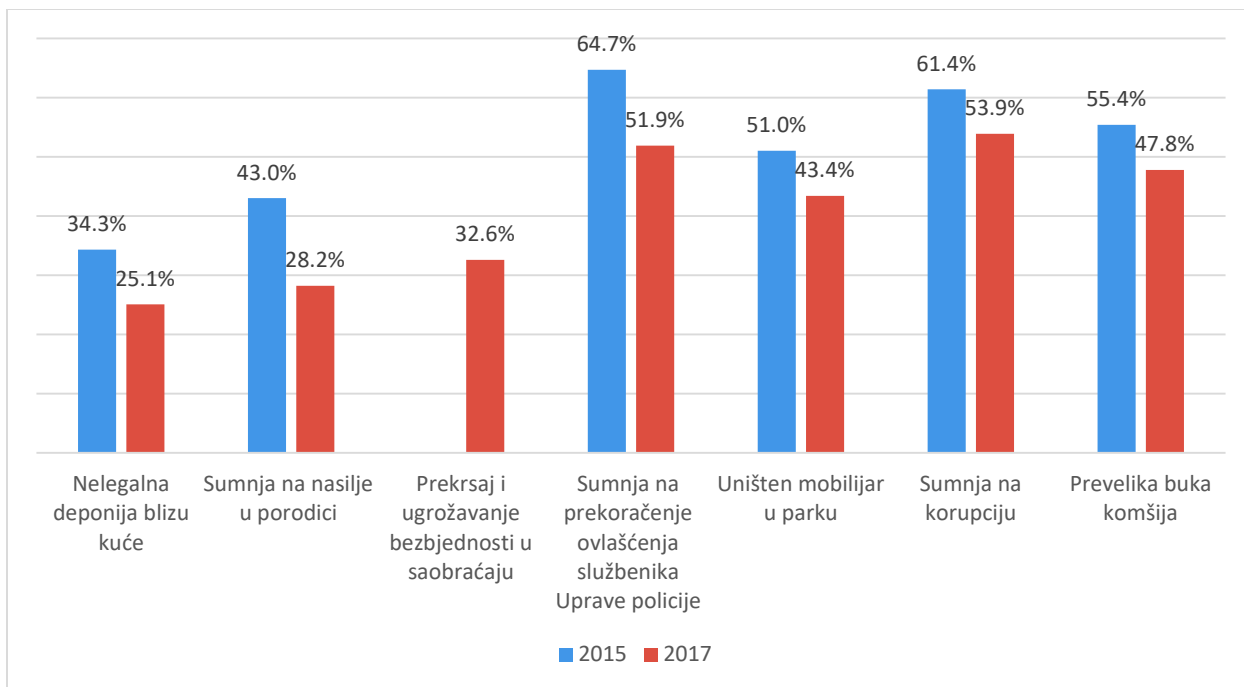
U narednom grafiku predstavljeni su odgovori građana na pitanje kome biste prijavili određenu problematičnu situaciju u svom neposrednom okruženju. Kao što vidimo, značajan procenat građana ne bi ni dalje prijavio takvu situaciju nikom, a značajan procenat građana i dalje ne zna. Iako se građani veoma često žale na nesnosnu buku, vidimo da praktično svaki drugi ne bi uradio ništa po tom pitanju. Još alarmantniji je podatak da više od 50% građana ne bi ništa uradilo ukoliko bi sumnjalo da se oko njih dešava neka koruptivna djelatnosti. Takođe, oko 40% građana ne bi prijavilo uništavanje mobilijara u parku na primjer. Preko polovina građana bi tolerisala prekoračenje ovlašćenja službenika Uprave policije, a svaki treći prekršaj i ugrožavanje bezbjednosti u saobraćaju. Čak 28% građana (praktično svaki treći) ne bi reagovao u slučaju da ima indicije da se u nekoj porodici dešava nasilje.

Grafik 15: Građanska participacija na lokalnom nivou

Ipak, ako pogledamo rezultate u odnosu na 2015. godinu primjećujemo određeni, iako skroman pomak. U grafiku koji slijedi dati su sabrani odgovori “nikom” i “ne znam”. Ono što vidimo jeste da je procenat takvih odgovora u svim slučajevima niži nego 2015. godine.

Grafik 16: Procenat građana koji ne bi nikome prijavili određene problem ili ne znaju kome, poređenje 2015. i 2017. godine

Kada su u pitanju adrese na koje bi građani prijavili problem odgovori su različiti.

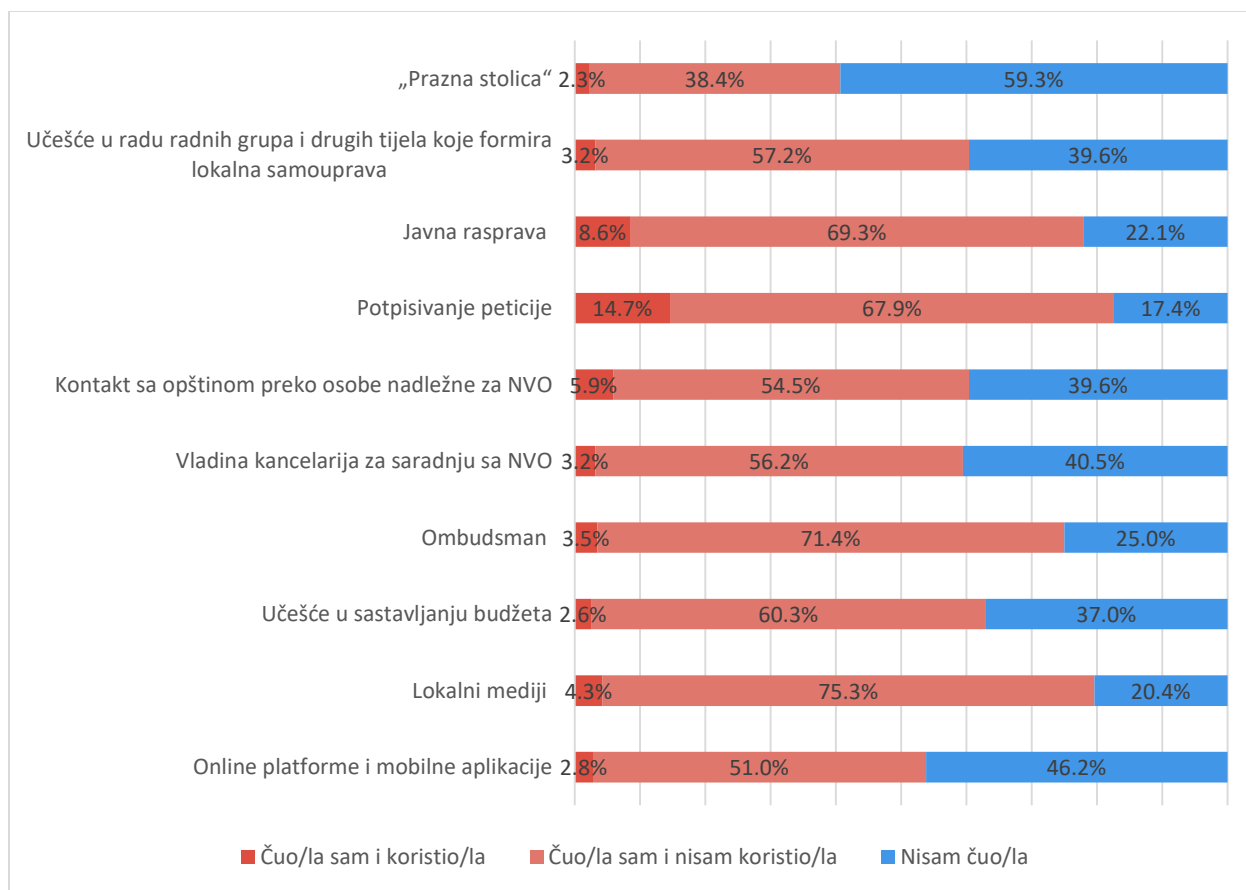
Nelegalna deponija blizu kuće	Agencija za zaštitu životne sredine Ekološka inspekcija Komunalna inspekcija Neka NVO Ekološki pokret Javno komunalno preduzeće Komunalna policija Policija Opštini i opštinskim organima Sud Predsjedniku opštine Vatrogascima
Sumnja na nasilje u porodici	Centar za socijalni rad Centar za ženska prava Komunalna policija Ministarstvu unutrašnjih poslova Policija Sigurna ženska kuća Tužilaštvo
Prekršaj i ugrožavanje bezbjednosti u saobraćaju	Policiji Ministarstvu unutrašnjih poslova Komunalnoj policiji Saobraćajnoj policiji Tužiocu Sudu

Sumnja na prekoračenje ovlaštenja službenika UP	Advokatu Agenciji za suzbijanje korupcije Civilnom sektoru Inspekciji Gradonačelniku Policiji Medijima Gradonačelniku Ministarstvu unutrašnjih poslova Ombudsmanu Tužilaštvu Siudi Unutrašnjoj kontroli Ministru
Uništen mobilijar u parku	Agenciji za izgradnju grada Javnoj čistoći Gradonačelniku Komunalnoj inspekciji Opštini/lokalnoj vlasti Policiji
Sumnja na korupciju	Agenciji za sprečavanje korupcije Ombudsmanu Tužilaštvu Javnosti, medijima Policiji MANSu Ministarstvu unutrašnjih poslova Sudu
Prevelika buka komšija	Bučnom komšiji Komunalnoj policiji Policiji Predsjedniku opštine Turističkoj organizaciji

Tabela 3: Kome bi građani prijavili određena ponašanja

U narednom grafiku možete pogledati u kojoj mjeri su građani upoznati sa određenim mehanizmima građanske participacije. Odgovori su predstavljeni u tri mogućnosti – čuo sam i koristio taj mehanizam, čuo sam, ali nisam koristio i nisam čuo.

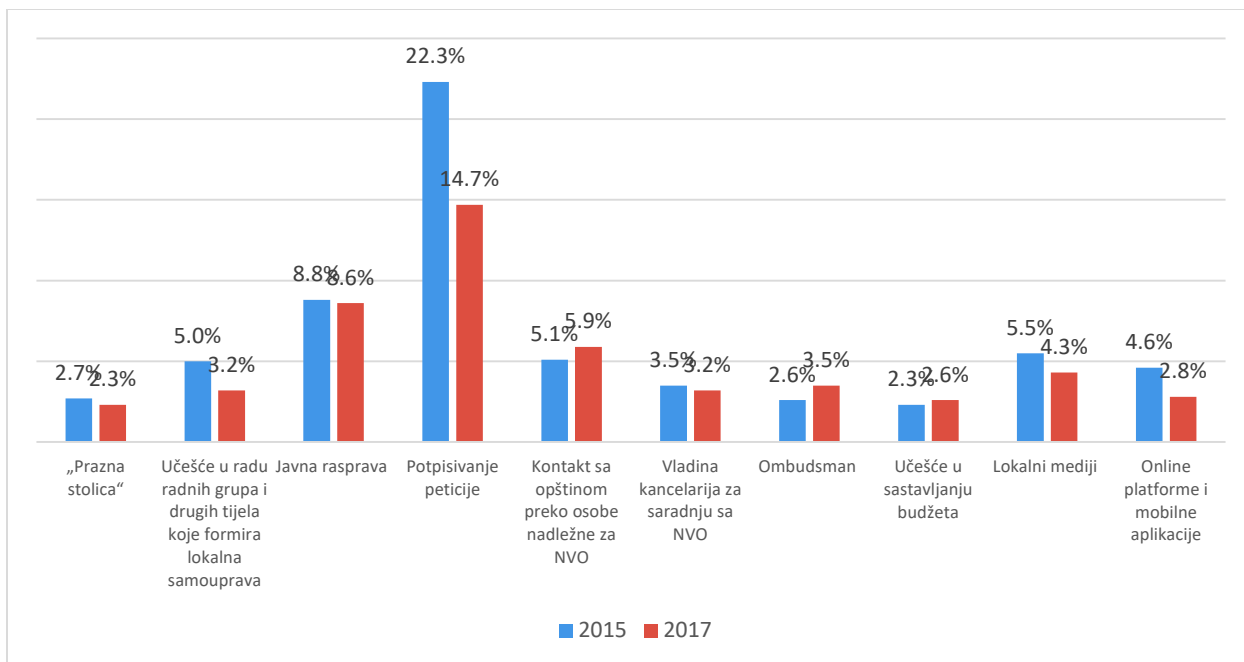

Grafik 17: Mehanizmi građanske participacije

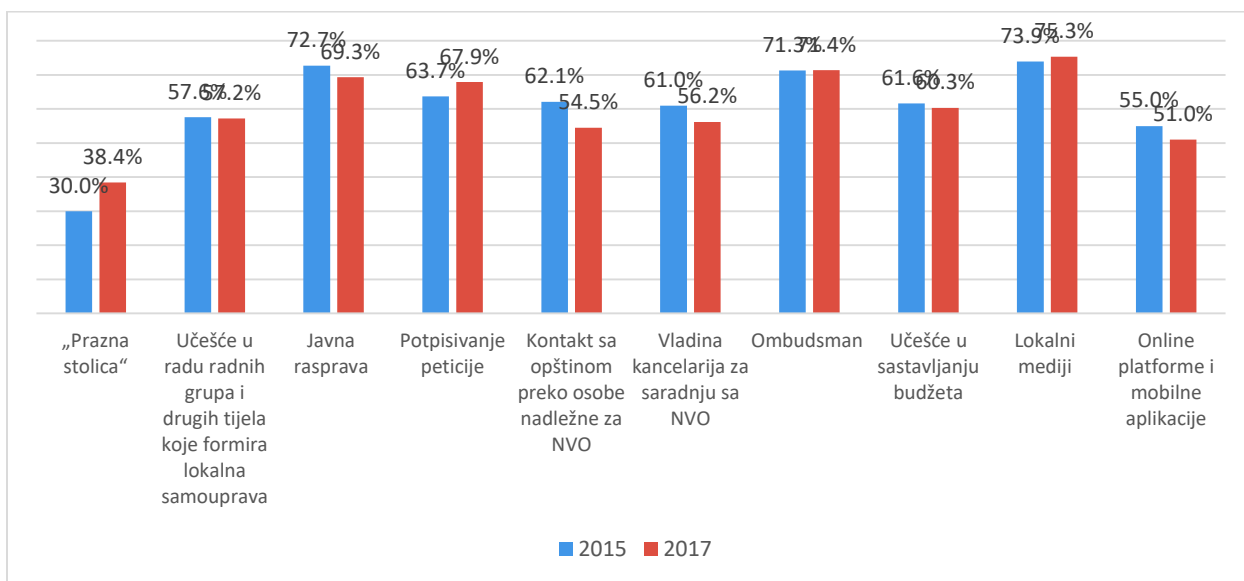
Prvi odgovor se odnosi na direktnu participaciju. Kada uporedimo procenete u odnosu na 2015. godinu vidimo da su vrijednosti na veoma sličnom nivou, osim u slučaju potpisivanja peticije. Ove godine, da je potpisalo peticiju prijavilo je 14.7% ispitanika, dok je 2015. godine isto to reklo 22.3% ispitanika.

Grafik 18: Poređenje procenta građana koji su koristili neki od mehanizama participacije na lokalnom nivou 2015. i 2017. godina

Kada je u pitanju prepoznavanje mehanizama, vidimo da su vrijednosti približno iste 2015. godini, s tim što je procenat onih koji su čuli za konkretan mehanizam porastao u slučaju “prazne stolice”, potpisivanja peticije i lokalnih medija, dok je pao kada je u pitanju javna rasprava, kontakt sa opštinom preko osobe nadležne za NVO i Vladina kancelarija za saradnju sa NVO.

Grafik 19: Poređenje procenta građana koji su čuli za neki mehanizam participacije na lokalnom nivou

Posljednje pitanje u ovom dijelu je bilo otvoreno. Od ispitanika je traženo da sami kažu šta je najveći problem u njihovom gradu bez navođenja anketara. U tabeli ispod su najčešći odgovori i njihova frekvencija:

Problem	Broj pominjanja
Nezaposlenost (posebno mladih)	71
Saobraćaj, gužve, parking, putevi, zastoji	57
Smeće, čistoća, zdrava životna sredina	34
Siromaštvo i niska primanja	31
Korupcija i nepotizam	31
Kriminal, krađa, nebezbjednost	24
Kockanje i nakromanija (posebno mladih)	17
Vodosnabdijevanje	12
Infrastruktura	11
Divlja ili pretjerana izgradnja	11
Nedostatak parkova i zelenih površina	10
Nedostatak kulturnih i društvenih sadržaja	10
Obrazovanje	6
Ekonomsko stanje	5
Iseljavanje (posebno mladih)	4
Biciklističke staze	3
Buka	2

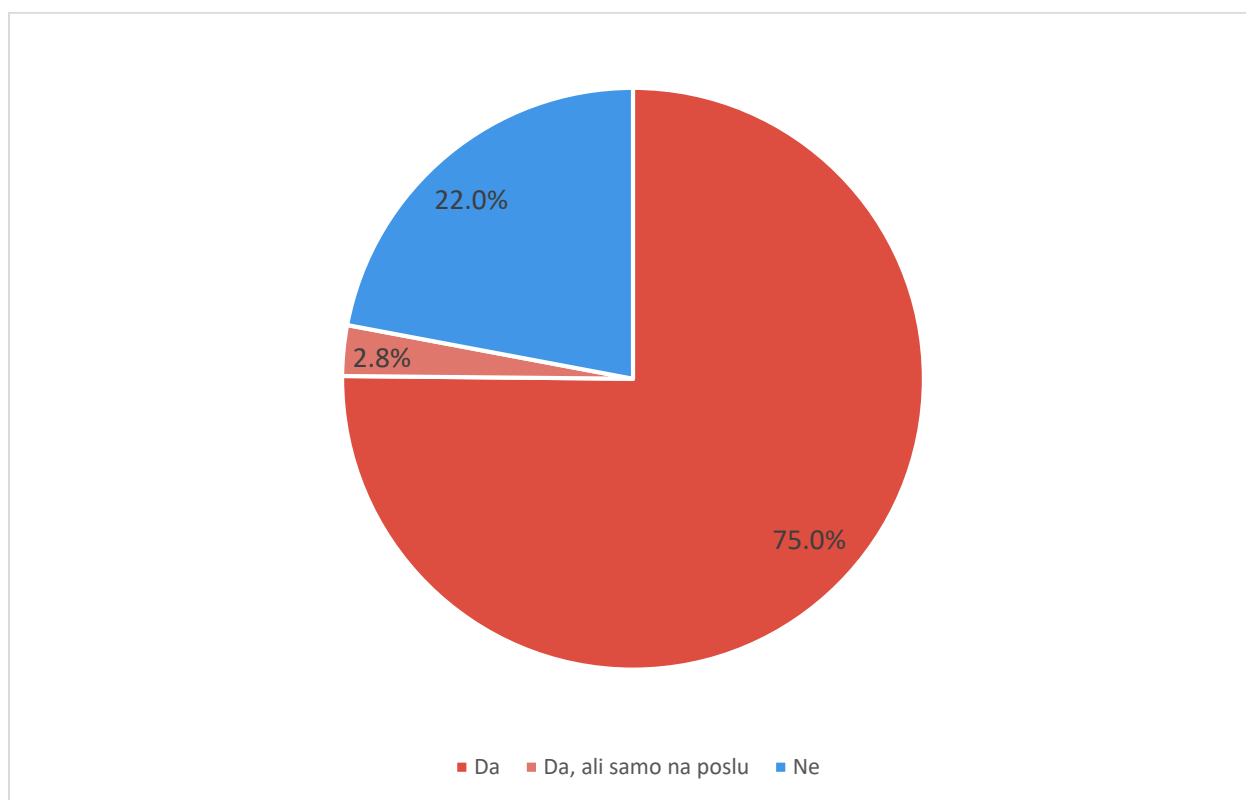
Tabela 4: Najveći problemi na nivou lokalne zajednice

Participacija i elektronski servisi

Savremeni svijet gotovo je nemoguće zamisliti bez povezanosti preko internet, online platformi i svega što elektronski servisi pružaju. To je imalo nesumnjivog uticaja i na participaciju građana. Danas se najveći broj peticija potpisuje online, na brojnim forumima i specijalizovanim sajtovima se online vode rasprave o brojnim društveno važnim pitanjima. Sve je više stranica političkih partija, bilo web prezentacija a posebno stranica na društvenim mrežama, gdje su i političari, i to oni koji su vodeći u političkim partijama, sve prisutniji. Ovakav razvoj situacije vodio je tome da se i u online svijetu i te kako može uzeti plodonosno učešće u političkom životu jednog društva. Zato je ova tema targetirana jednim dijelom upitnika.

Na početku nas je interesovalo da saznamo osnovne stvari o navikama korišćenja interneta kod građana Crne Gore. Konkretnije, koliko je onih koji imaju pristup internetu, i koliko su, oni koji imaju pristup, često na internetu. Podatke za ova dva pitanja možete vidjeti u naredna dva grafika.

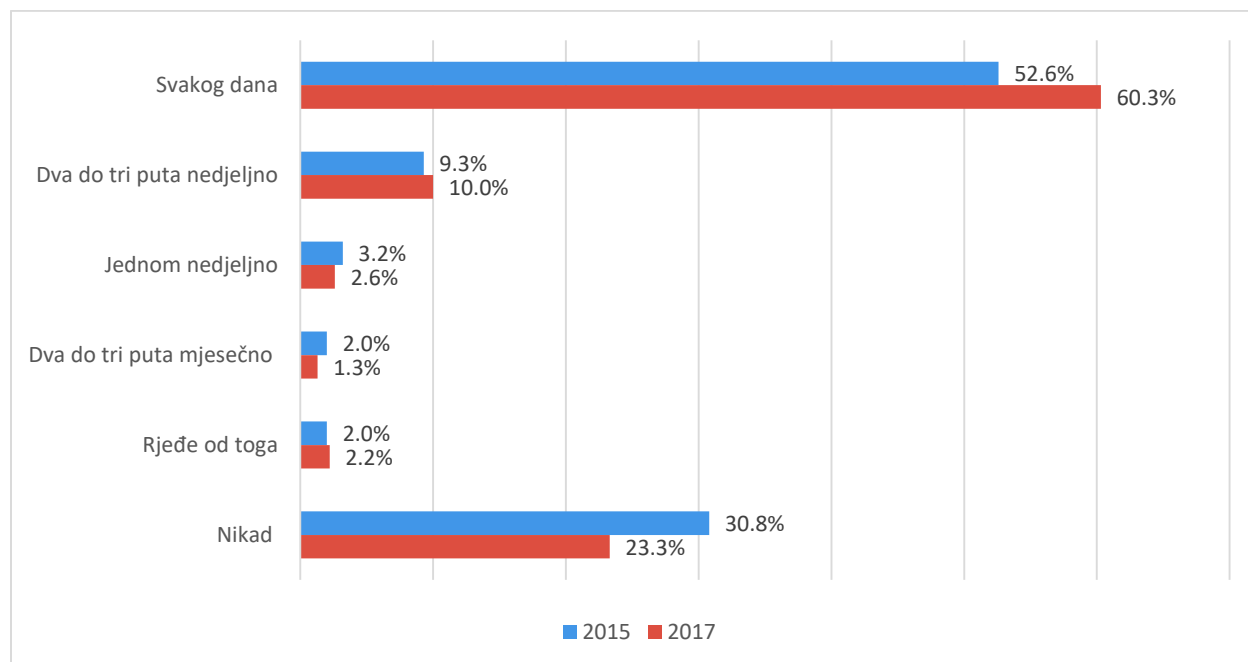

Grafik 20: Da li imate pristup internetu?

Potpuno očekivano, broj korisnika interneta u Crnoj Gori blago je porastao u periodu od dvije godine. Naime, prvo istraživanje je pokazalo da 71.9% građana ima pristup internetu, uz 2.1% onih koji kažu da imaju pristup internetu samo na poslu. Kao što vidimo na grafiku taj broj je porasta, i prema

najnovijem istraživanju tri četvrtine građana Crne Gore kaže da ima pristup internetu. Naravno ovakav razvoj je samo empirijska potvrda osjećaja koji nesumnjivo svi imaju o tome da je korisnika internet sve više i više svakog dana.

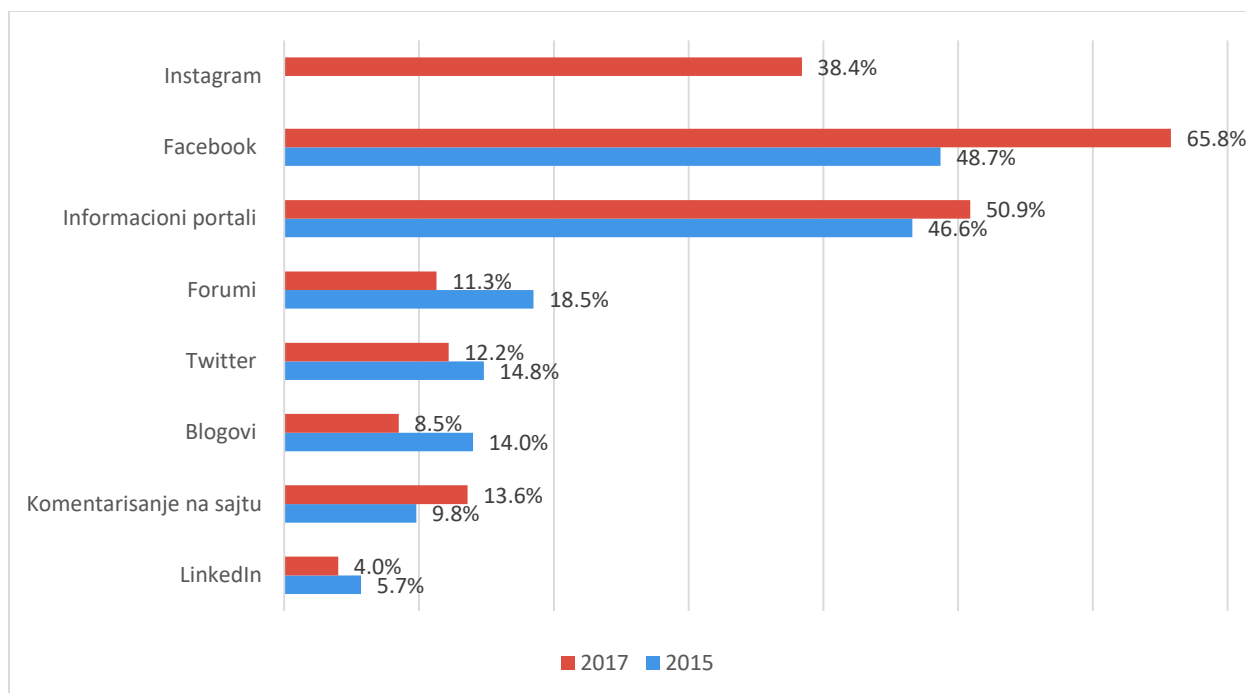
U skladu sa tim je i podatak iz sljedećeg grafika o tome da raste broj onih koji svakodnevno koriste internet, a vidno u padu broj onih koji kažu da nikada ne koriste internet. U grafiku je predstavljeno poređenje rezultata u dva talasa istraživanja.

Grafik 21: Koliko često koristite internet?

Pored učestalosti korišćenja interneta, a imajući u vidu da smo i bez empirijske potvrde znali da se radi o većinskom dijelu stanovništva Crne Gore, daleko zanimljiviji podatak je o tome na koje sve načine građani Crne Gore koriste internet, te kako provode vrijeme na internetu. Naredna pitanja iz upitnika su upravo to targetirala. Važno je reći da su u graficima predstavljeni samo odgovori one podgrupe ispitanika koja je kazala da ima pristup internetu.

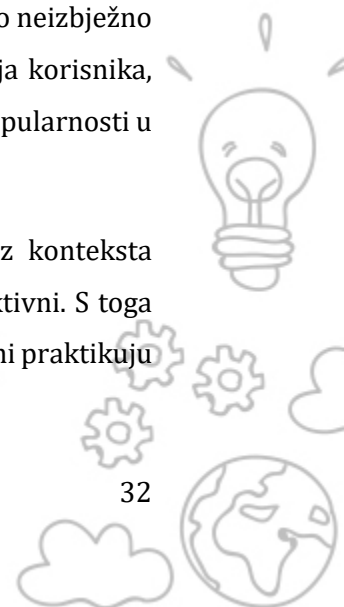

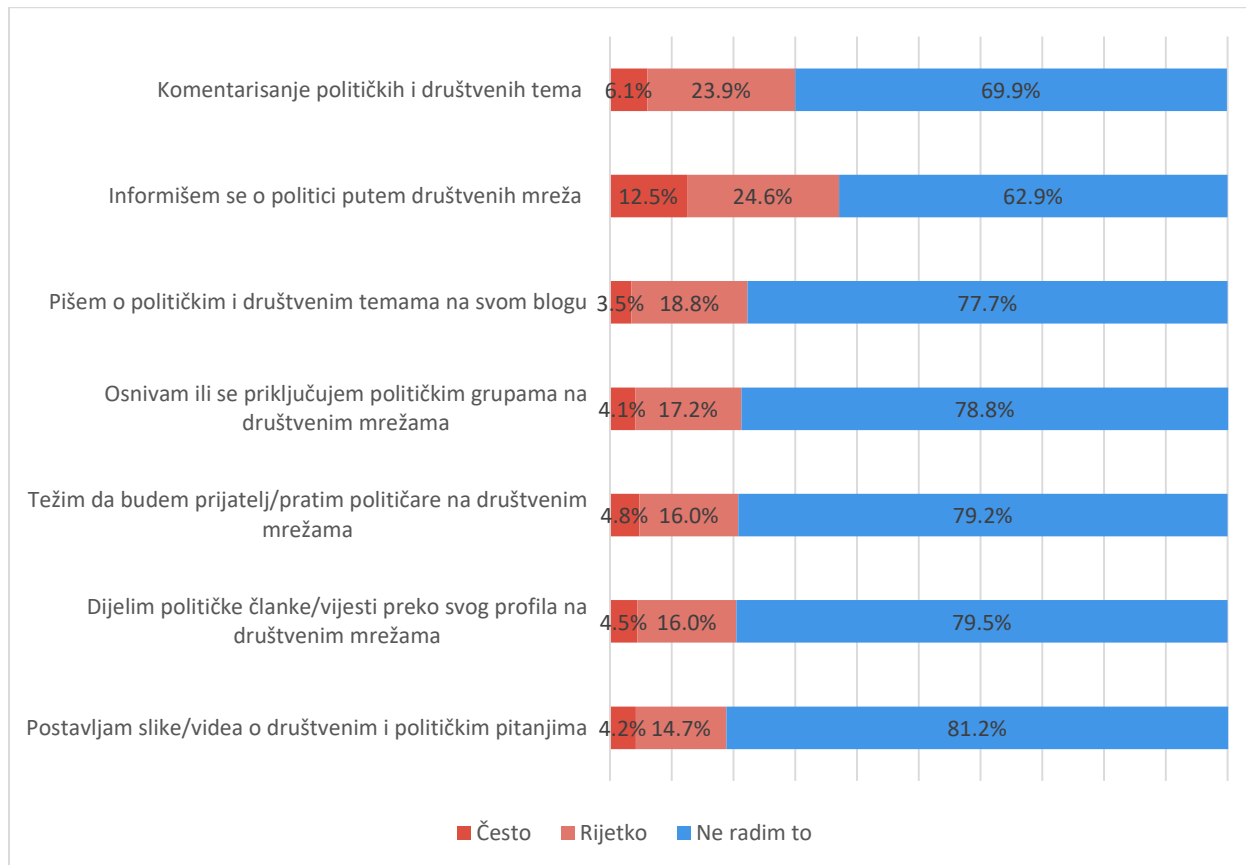
Grafik 22: Najučestaliji vidovi korišćenja interneta

Pri tumačenju podataka iz prethodnog grafika treba imati na umu da je ovo bilo tipično *multiple-choice* pitanje, odnosno da na ispitanicima nije bilo da se opredijele samo za jedan odgovor, već je od njih bilo traženo da štrahiraju sve načine na koje oni koriste internet od ponuđenih.

Utisak je da Crna Gora ne predstavlja nikakav izuzetak po pitanju najučestalijih vidova korišćenja interneta. Potpuno očekivano, društvene mreže i informacioni portali imaju ubjedljivo vođstvo, a Facebook je i u Crnoj Gori društvena mreža koju građani najviše koriste. Broj korisnika Facebook-a, prema ovo istraživanju porastao je preko 17% u dvije godine, i sa 48.7%, koliko je izmjereno istraživanjem 2015. godine, porastao na 65.8% u drugom talasu istraživanja. Svaki drugi korisnik internet u Crnoj Gori koristi informacione portale. Očekivano visok procenat je korisnika Instagrama, čak 38.4%. Ovu društvenu mrežu nismo imali kao opciju 2015. godine, ali je prosto bilo neizbježno uvrstiti je u upitnik u 2017. zbog ogromne popularnosti koju doživljava i velikog broja korisnika, pogotovo među mladalačkom populacijom. Forumi, Blogovi, Twitter doživljavaju pad popularnosti u Crnoj Gori sudeći prema nalazima ovog istraživanja.

Za istraživanje o političkoj participaciji građana, ako želimo osvijetliti ovu temu iz konteksta elektronskog svijeta, bitnije je da vidimo koliko su građani u online svijetu politički aktivni. S toga smo osmislili nekoliko situacija, te pitali građane koji imaju pristup internetu da li ih i sami praktikuju i koliko često. Rezulteti su predstavljeni u sljedećem grafiku.

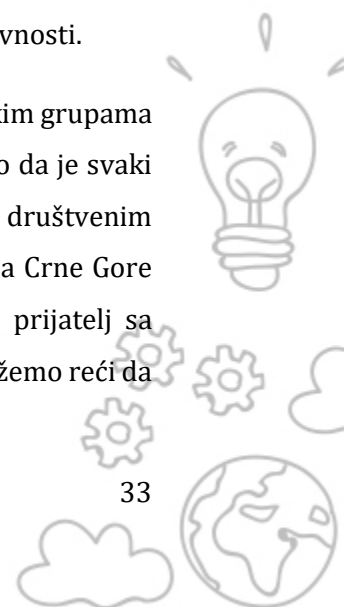

Grafik 23: Koliko često praktikujete sljedeće internet aktivnosti

I dalje je najveći broj onih koji se informišu o politici preko društvenih mreža, kao što je to bio slučaj i u istraživanju iz 2015. godine. Dodatno, procenti su veoma blizu i razlike po ovom pitanju između dva istraživanja su u domenu statističke greške. Ni kada je riječ o drugim stavovima nema bitnijih razlika između dva talasa istraživanja. I dalje su u velikoj većini oni koji ne rade neku od navedenih aktivnosti, mada naravno ne mora da znači da ima preklapanja među ispitanicima na ovim stavovima. Najvjerojatniji je slučaj da većina praktikuje makar jednu ili nekoliko od navedenih aktivnosti.

Zanimljivo je primijetiti da 4% ispitanika kaže da često osnivaju ili se priključuju političkim grupama na društvenim mrežama, uz dodatnih 17.2% koji kažu da to rade rijetko. Iz toga vidimo da je svaki peti građanin Crne Gore koji ima pristup internetu na neki način politički aktivan na društvenim mrežama. To vidimo i po drugim *item-imima* iz ovog pitanja. Tako, preko 20% građana Crne Gore makar ponekad piše o političkim ili društvenim temama na svom blogu ili postaje prijatelj sa političarima na društvenim mrežama ili dijeli političke članke/teme na svom profilu. Možemo reći da je ovaj procenat i u ovoj godini istraživanja prilično visok.

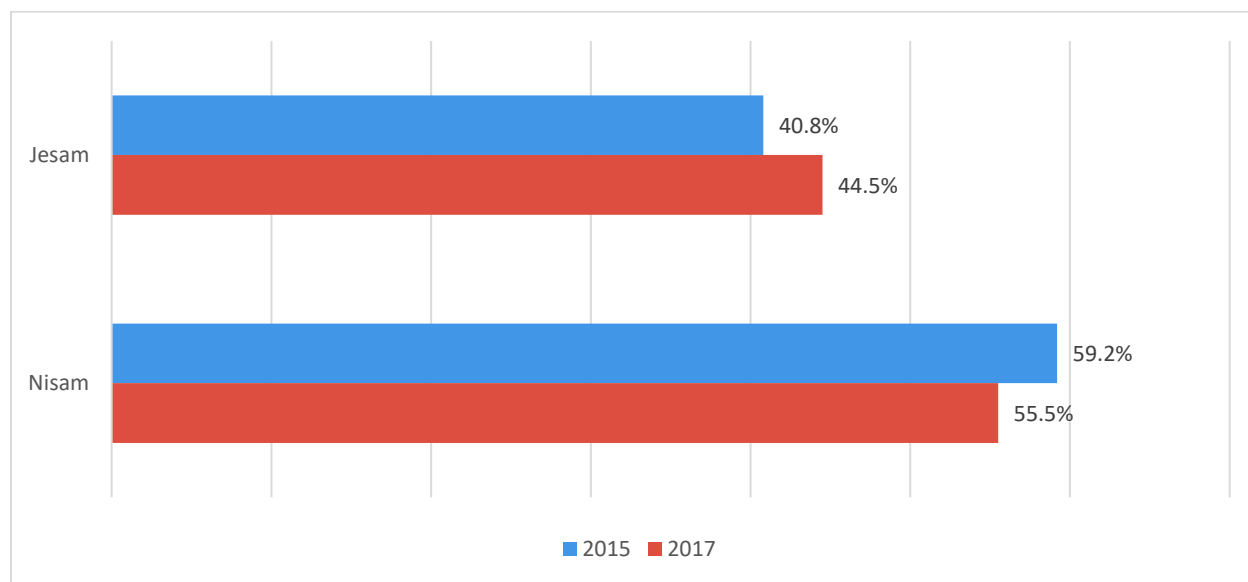

E-Uprava Crne Gore i drugi online servisi

Elektronska uprava, internet servisi i prezentacije najvažnijih državnih tijela, ali online prostor u kojem građani mogu direktno da utiču nan eke od ovih institucija ili pokušaju riješiti neki od problema iz svoje zajednice u posebnom su fokusu bili i u prvom ali i drugom talasu istraživanja.

Najprije nas je interesovalo koliko je građana uopšte čulo za sajt e-Uprave Crne Gore. U ovom dijelu smo fokus ponovo vratili na sve ispitanike, a ne samo one koji imaju pristup internetu, s obzirom na to da ovim setom pitanja targetiramo prepoznavanje, odnosno koliko je građana čulo za navedene sajtove, a ne to da li su ih nekad posjetili.

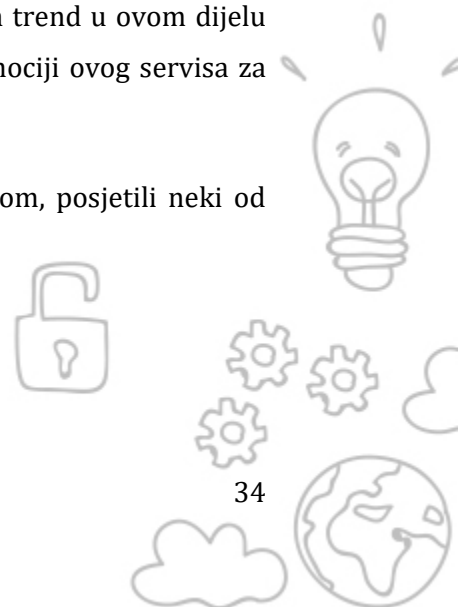
Rezultati za elektronsku upravu su predstavljeni u sljedećem grafiku.

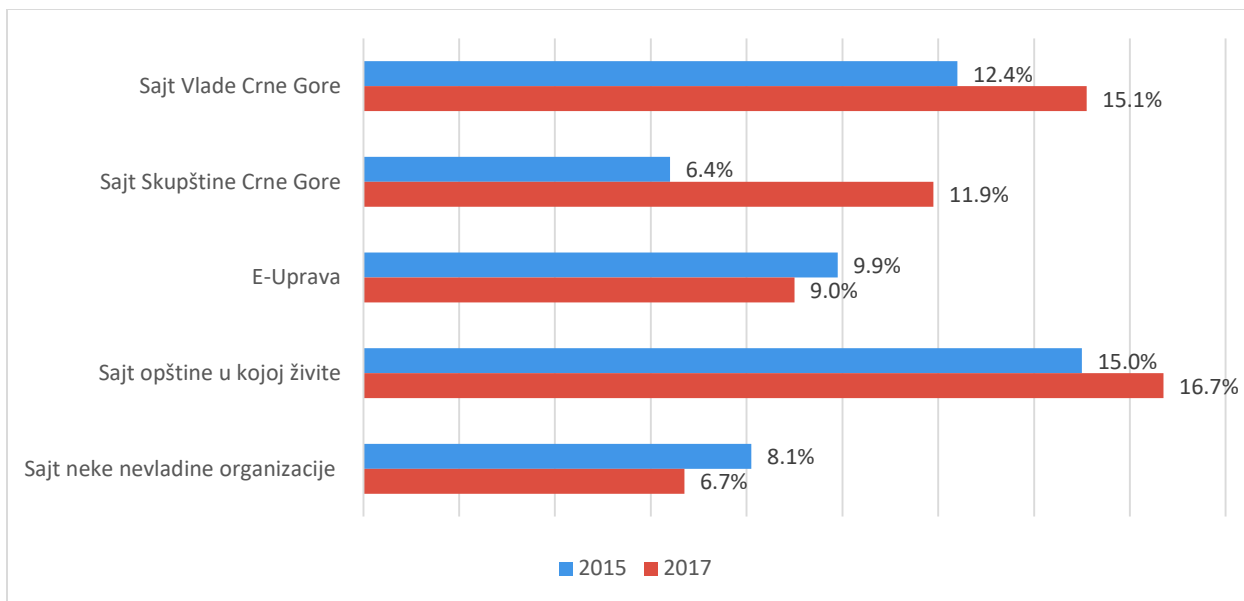

Grafik 24: Da li ste čuli za sajt e-Uprave Crne Gore (www.euprava.me) ?

Podaci pokazuju blagi rast broja onih koji su čuli za sajt e-Uprave Crne Gore u period od dvije godine. Sudeći prema novom mjerenju, 44.5% građana je čulo za e-Upravu. Pozitivan trend u ovom dijelu može da ohrabri i ukazuje da se dobro radilo u prethodnom period na promociji ovog servisa za građane.

U narednom pitanju, pred ispitanicima je bilo da kažu da li su, makar jednom, posjetili neki od navedenih sajtova u prethodna tri mjeseca.

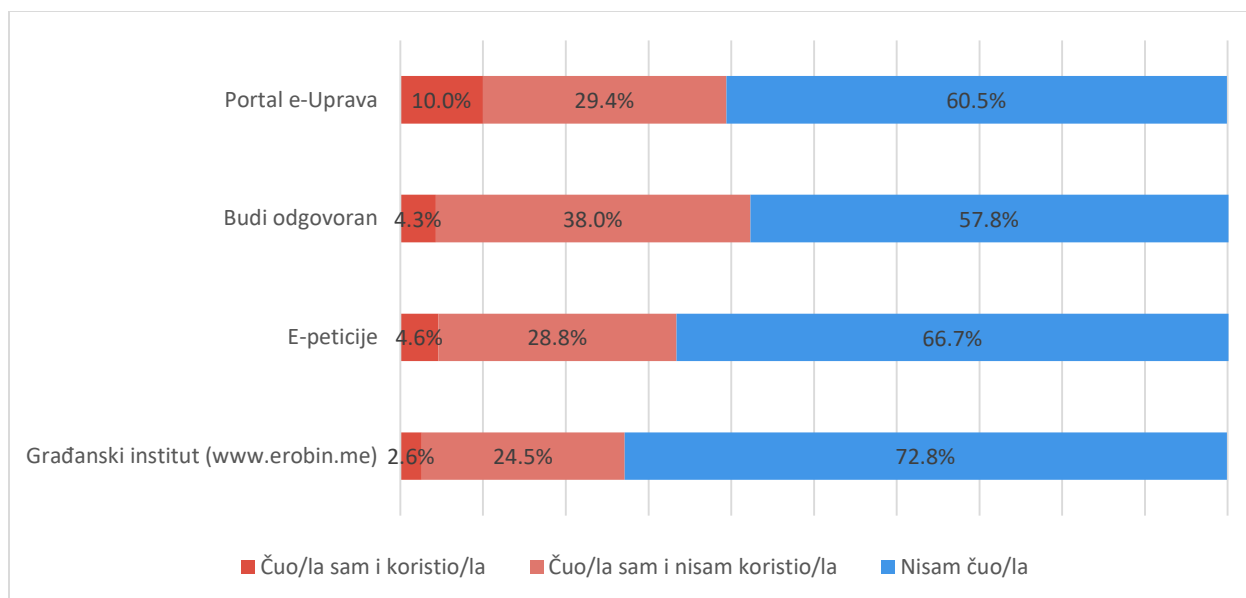
Grafik 25: Da li ste posjetili neki od navedenih sajtova u prethodna tri mjeseca?

Očekivano, kako govore i podaci iz prethodnih pitanja, raste broj posjeta i ukupnog korišćenja internet u Crnoj Gori. Vidimo da građani i dalje od svih navedenih sajtova, najčešće posjećuju sajt opštine u kojoj žive (16.7%). To je u potpunosti očekivano, s obzirom na to da upravo se tu može očekivati da će pronaći informacije koje su najbliže građanima i njihovom svakodnevnom životu.

Najveći “skok” u dijelu posjeta doživio je sajt Skupštine Crne Gore, za koji 11.9% građana kaže da ga je posjetilo u prethodna tri mjeseca, što je duplo više nego što su govorili podaci iz 2015. godine. U porastu je takođe i sajt Vlade Crne Gore, 15.1% građana kaže da je posjeilo ovaj sajt makar jednom u prethodna tri mjeseca.

Očekivano, mnogo više građana je koristilo neke od online servisa koji su njima na raspolaganju da pokušaju riješiti neki od problema koje imaju. Pred ispitanicima su bila navedena četiri takva servisa, koji su najpopularniji u našem društvu, a na njima je bilo da kažu jesu li čuli za njih, I ako jesu, da li su ih do sada koristili. Podaci su predstavljeni u sljedećem grafiku.

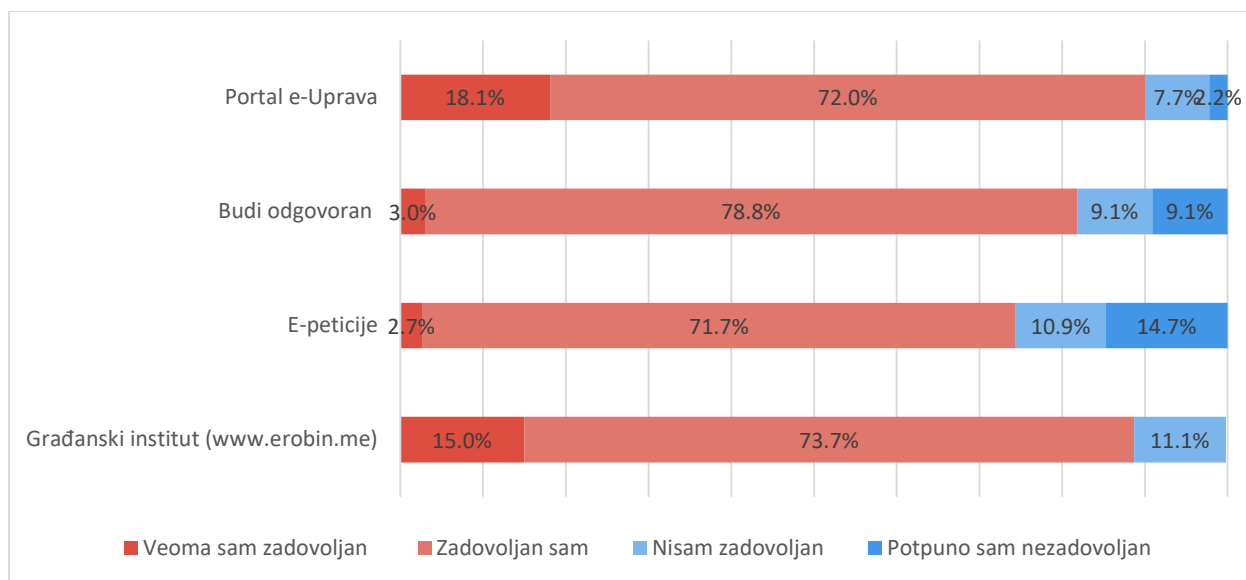

Grafik 26: Da li ste čuli/koristili navedene servise?

Kao što smo vidjeli i na prethodnom pitanju, svaki deseti građanin Crne Gore je koristio portal e-Uprava. Uz to preko 4% građana Crne Gore kaže da je koristilo servise kao što su “Budi odgovoran” ili “E-peticije” ili Građanski institut (koji kaže da je koristilo 2.6% građana), što je promjena u odnosu na upitnik iz 2015. godine.

Ono što više treba da radi sve koji vode računa o ovom tipu servisa je veliko zadovoljstvo građana uslugama koje ove aplikacije pružaju. Naime, na narednom pitanju smo izdvojili samo one koji su rekli da su koristili dati servis, i pitali smo ih za njihovo zadovoljstvo pomenutim servisom. Rezultati su predstavljeni u sljedećem grafiku.

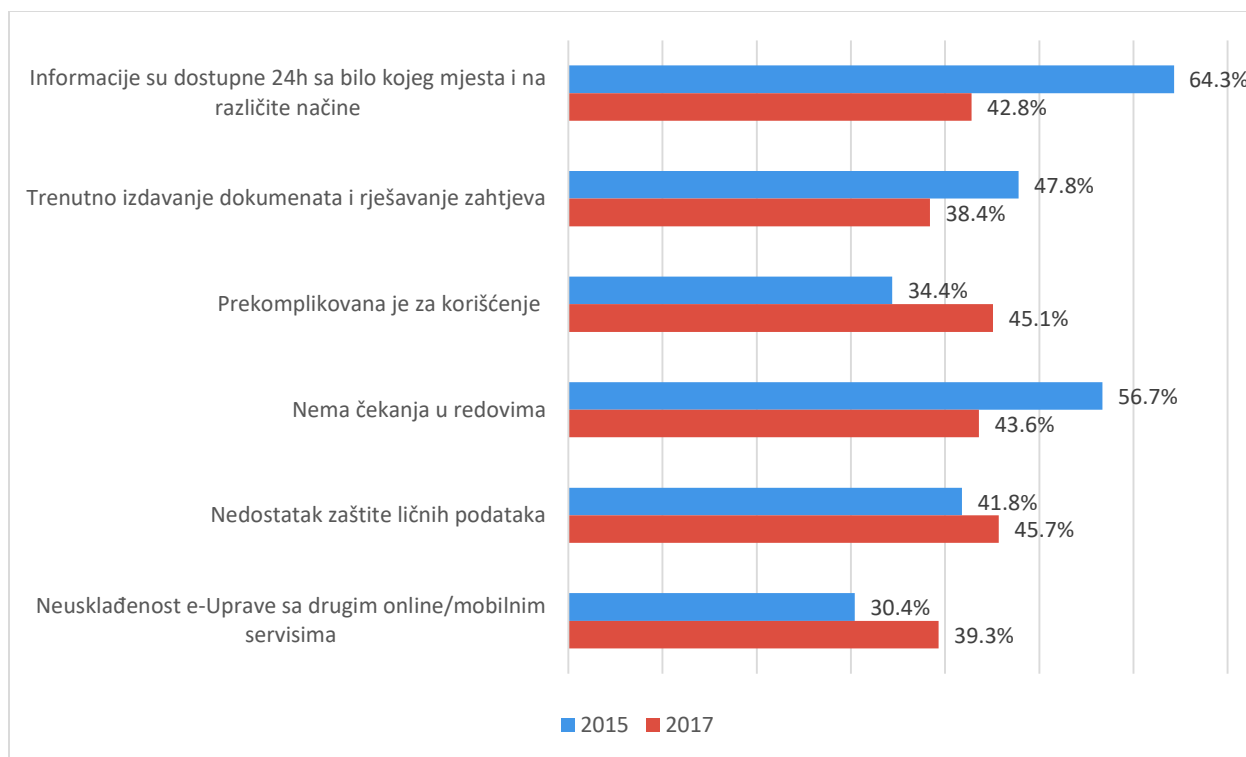

Grafik 27: Koliko ste zadovoljni sljedećim uslugama?

Dominantno korisnici ovih servisa pokazuju visok stepen zadovoljstva, posebno u slučaju portala e-Uprava (18.1% onih koji su veoma zadovoljni uz dodatni 72% onih koji kažu da su zadovoljni), ali i Građanskog instituta (15% onih koji kažu da su veoma zadovoljni uz dodatnih 73.7% onih koji kažu da su zadovoljni). Iako je najmanji izraženi stepen zadovoljstva u slučaju e-peticija, on je i daje na veoma visokom nivou, sa 2.7% veoma zadovoljnih, ali i 71.7% onih koji kažu da su zadovoljni.

Za kraj upitnika posebno je bilo interesantno vidjeti generalne stavove građana o djelovanju e-Uprave. Osmislili smo niz stavova koji bi trebalo da budu kvaliteti e-Uprave i pitali smo ispitanike da li smatraju da ti stavovi opisuju ili ne opisuju e-Upravu. Podaci, uz poređenje sa prvim talasom istraživanja, predstavljeni su u grafiku koji slijedi.

Grafik 28: Stavovi koji opisuju e-Upravu; poređenje 2015-2017

Postoje određene varijacije u stavovima građana o e-Upravi u odnosu na prvi talas istraživanja iz 2015. godine. Sudeći prema novom mjerenju, stav koji najolje opisuje e-Uprave, prema mišljenju građana je “nedostatak zaštite ličnih podataka”. Gotovo svaki drugi građanin Crne Gore (45.7%), misli da to važi za e-Upravu. Taj procenat je u blagom porastu u odnosu na 2015. Godinu, kada je iznosio 41.8%. S obzirom na to da je riječ o temi koja u globalnim prilikama iz dana u dan postaje sve prisutnija, i o kojoj se sve više priča, moža i ne treba da bude iznenađenje da su građani prilično zabrinuti za zaštitu podataka u online svijetu. Uz to, 45.1% građana smatra da je e-Uprava prekomplikovana za korišćenje, što je priličan rast u odnosu na 34.4% koliko je građana dijelilo ovaj stav u prvom talasu istraživanja. Nijesu svi nalazi u vezi sa e-Upravom negativni. Visok je procenat građana koji smatraju da je e-Uprava učinila da nema čekanja u redovima (43.6%), te onih koji smatraju da su, zahvaljujući e-Upravi informacije dostupne 24 časa sa bilo kojeg mjesta na različite načine – 42.8% građana dijeli taj stav o e-Upravi.

I u ovom talasu istraživanja vidimo da, očekivano, postoje i pozitivne i negativne strane koje građani pripisuju e-Upravi. Nesumnjivo da većom edukacijom i promocijom ovog servisa se može postići i veći stepen povjerenja građana u e-Upravu ali i učiniti da manje građana ima strah od korišćenja ovog servisa.

Osnovni nalazi

Prije svega, treba još jednom naglasiti da se ponašanje, pa samim tim i učešće i način učešća u odlučivanju sporo mijenja. Zbog toga treba očekivati određene promjene u odnosu na mjerenje iz 2015. godine, ali ne i da te promjene budu drastične. Promjene političke kulture čija je dimenzija participacija je dugoročan proces i zbog toga je ključno pratiti trendove u kome se ova promjena odvija.

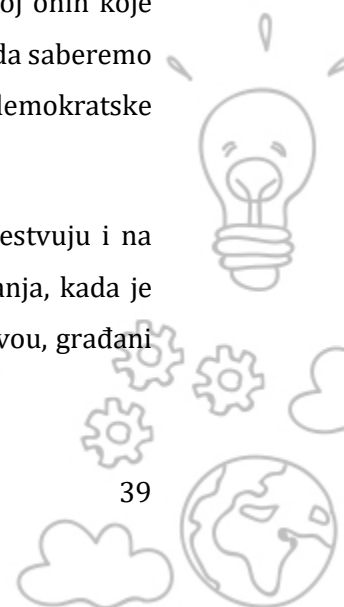
Kada je u pitanju opšti trend Povjerenja u institucije i zainteresovanost za politiku možemo zaključiti:

- Generalno povjerenje u institucije je ostalo na nivou prethodnog talasa. Nema drastičnih promjena u vrijednostima koje su izmjerene 2015. u odnosu na 2017. Godinu;
- Građani su nešto zainteresovaniji za politiku danas nego prije dvije godine iako to interesovanje ostaje u okvirima očekivanog većeg interesovanja muškaraca nego žena;
- Primjećujemo da se trend rasta samoprijavljenih članova političkih partija nastavlja, tako da sada 15.4% punoljetnih građana Crne Gore za sebe tvrdi da su članovi političkih partija što je komparativno izuzetno visoko;
- Sa druge strane, svaki četvrti član političke partije za sebe tvrdi da nije zainteresovan za politiku, što dovodi u pitanje motivaciju zbog koje se građani učlanjuju.

Kada su u pitanju stavovi o demokratskom političkom sistemu i demokratska politička kultura vidimo da procenat onih koji smatraju da je dobro ili veoma dobro imati demokratski politički sistem blago raste u odnosu na 2015. godinu.

- Ipak, taj rast se dešava na račun do tada neopredijeljenih. Dok rastu demokrate, rastu i nedemokrate, tako da bilježimo i rast procenta onih koji smatraju da bi bilo dobro imati vojnu vlast u državi ili jakog vođu.
- Ukupno upoređujući dva talasa istraživanja vidimo da je u blagom porastu broj onih koje možemo klasifikovati kao “demokrate” (bilo snažne ili slabe). U 2017. godini, kada saberemo ove dvije grupe dobijamo da, po ovom indeksu, u Crnoj Gori živi 67.1% građana demokratske političke kulture, što je za 2.5% više u odnosu na 2015. godinu.

Kada su u pitanju načini i sfere participacije građana, vidimo da građani jednako učestvuju i na lokalnom i na nacionalnom nivou. To je razlika u odnosu na prethodni talas istraživanja, kada je prijavljeno veće učešće na lokalnom nivou. Kad govorimo o učešću na nacionalnom nivou, građani

prepoznaju i praktikuju samo dvije aktivnosti – glasanje na izborima i članstvo u partiji. Oni koji ne učestvuju kažu da je glavni razlog taj što ne vjeruju da bi se njihovim učešćem bilo šta promijenilo.

Na lokalnom nivou građani učestvuju na više načina. Ako pogledamo rezultate u odnosu na 2015. godinu primjećujemo određeni, iako skroman pomak. Tako, procenat onih koji bi na određeno neadekvatno ponašanje reagovali na lokalnom nivou raste u odnosu na prethodno mjerenje.

Glavni problem građana na lokalnom nivou su nezaposlenost, saobraćaj i odlaganje otpada, tj. čistoća i higijena prostora u kome žive. Ispitanici su posebno isticali probleme na lokalnom nivou koji se tiču mladih, a među njima dominiraju nezaposlenost, iseljavanje i problem sa kockanjem i narkomanijom.

Očekivano, nastavlja se trend korišćenja interneta. Društvene mreže i informacioni portali su najčešći način korišćenja interneta u Crnoj Gori. Broj korisnika Facebook-a, prema ovo istraživanju porastao je preko 17% u dvije godine, i sa 48.7%, koliko je izmjereno istraživanjem 2015. godine, na 65.8% u drugom talasu istraživanja. Svaki drugi korisnik internet u Crnoj Gori koristi informacione portale.

Podaci pokazuju blagi rast broja onih koji su čuli za sajt e-Uprave Crne Gore u period od dvije godine. Sudeći prema novom mjerenju, 44.5% građana je čulo za e-Upravu. Pozitivan trend u ovom dijelu može da ohrabri i ukazuje da se dobro radilo u prethodnom period na promociji ovog servisa za građane.

Annex

U Annex-u je dat pregled svih pitanja iz upitnika po demografskim karakteristikama. U tabelama su označena ona ukrštanja koja su izdržala test statističke značajnosti ($p < .05$). Podatke treba tumačiti kao distribuciju odgovora date vrijednosti određenoj socio-demografskoj kategoriji (pol, starost, obrazovanje). Na primjer, od svih ispitanika koji su rekli da imaju povjerenje u rad Vlade Crne Gore, 46.2% je muškaraca a 53.8% je žena.

	Total	Pol		Starost			Obrazovanje			
		Muški	Ženski	18-34 god	35-54 god	55+ god	Nisko (osnovna škola ili manje)	Srednja škola	Viša škola	Fakultet
Vlada Crne Gore	51.1%	46.2%	53.8%	30.2%	38.3%	31.55	12.2%	64.5%	7.4%	16%
Predsjednik Crne Gore	56.0%	46.6%	53.6%	28.3%	38.2%	33.4%	12.6%	64.4%	8%	14.9%
Skupština Crne Gore	51.1%	46.6%	53.6%	29.9%	38.8%	31.2%	12.2%	64.5%	7.4%	16%
Lokalna uprava	56.0%	45.8%	54.2%	28%	39.5%	32.5%	12.7%	62.7%	8.9%	15.7%
Sudstvo	57.9%	46.2%	53.8%	29.1%	37.9%	33%	11.4%	66%	8.7%	13.9%
Policija	62.5%	45.5%	54.5%	28.1%	39.1%	32.8%	12.1%	65.3%	8.7%	13.9%

Srpska pravoslavna crkva	75.6%	48.1%	51.9%	29.4%	35.4%	35.2%	10.1%	66.1%	11%	12.8%
Crnogorska pravoslavna crkva	42.6%	47.7%	52.3%	33.5%	37.3%	29.3%	12.1%	62.9%	7.2%	17.8%
Vojska Crne Gore	65.8%	47.1%	52.9%	32.2%	36.1%	31.6%	12.1%	65.2%	8.4%	14.3%
Političke partije u Crnoj Gori	48.4%	48.9%	51.1%	28.3%	38.2%	33.5%	13%	63.5%	9.1%	14.4%
Zdravstveni sistem	66.0%	47.3%	52.7%	28.4%	36.4%	35.3%	13.6%	64%	8.6%	13.8%
Univerzitet Crne Gore	69.2%	49.5%	50.5%	27.5%	39.1%	33.4%	10.5%	65.8%	9.6%	14%
Privatni univerziteti	44.4%	46.8%	53.2%	32.7%	38.9%	28.4%	13.8%	62.5%	6.5%	17.2%
Evropska unija	63.8%	49.4%	50.6%	31.4%	37.6%	31%	10.7%	66.1%	8.3%	14.9%
NATO	48.5%	49.7%	50.3%	29.5%	39.9%	30.6%	11.6%	65.8%	7.4%	15.2%
Nevladine organizacije	55.5%	47.2%	52.8%	32.2%	37.1%	30.7%	11.2%	63.5%	8.6%	16.8%

EU Delegacija u Crnoj Gori	58.5%	48.9%	51.1%	29.7%	40.4%	29.9%	9.4%	65.9%	7.7%	16.9%
----------------------------	--------------	-------	-------	--------------	--------------	--------------	-------------	--------------	-------------	--------------

Tabela 5: Povjerenje u institucije – procenat onih koji imaju povjerenje u navedene institucije

	Total	Pol		Starost			Obrazovanje			
		Muški	Ženski	18-34 god	35-54 god	55+ god	Nisko (osnovna škola ili manje)	Srednja škola	Viša škola	Fakultet
Član političke partije	15.4%	55.7%	44.3%	23.8%	30.8%	45.4%	9.2%	59.2%	12.3%	19.2%
Bio/la član političke partije ali više nije	8.5%	61.6%	38.4%	29.2%	47.2%	23.6%	8.3%	68.1%	6.9%	16.7%
Član NVO	2.5%	61.9%	38.1%	31.8%	22.7%	45.5%	0%	59.1%	27.3%	13.6%
Bio/la član NVO ali više nije	3%	61.5%	38.5%	42.3%	38.5%	19.2%	3.8%	61.5%	3.8%	30.8%
Član neformalnog udruženja	1.7%	28.6%	71.4%	46.7%	53.3%	0%	7.1%	57.1%	0%	35.7%

Bio/la član neformalnog udruženja, ali više nije	3.6%	74.2%	25.8%	30%	30%	40%	16.7%	56.7%	10%	16.7%
Član humanitarne organizacije	2.6%	47.8%	52.2%	45.5%	36.4%	18.2%	9.1%	68.2%	9.1%	13.6%
Bio/la član humanitarne organizacije, ali više nije	3.8%	81.3%	18.8%	37.3%	42.4%	30.3%	2.9%	58.8%	11.8%	26.5%

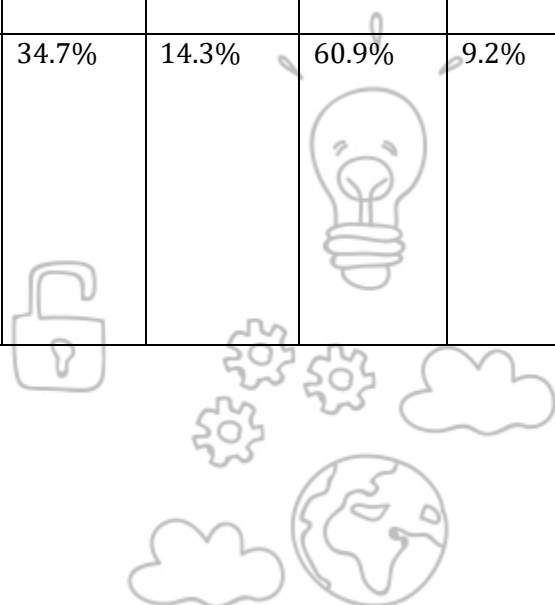
Tabela 6: Članstvo u organizacija

	Total	Pol		Starost			Obrazovanje			
		Muški	Ženski	18-34 god	35-54 god	55+ god	Nisko (osnovna škola ili manje)	Srednja škola	Viša škola	Fakultet
Veoma/donekle zainteresovan/a za politiku	37.5%	59.5%	40.5%	25.9%	38%	36.1%	11.7%	58.9%	13%	16.5%
Niti zainteresovan/a niti	20.4%	47.1%	52.9%	31.6%	40.9%	27.5%	4.7%	71.3%	10.5%	13.5%

nezainteresovan za politiku										
Veoma/donekle nezainteresovan/a za politiku	42.1%	41.2%	58.8%	34.5%	33.1%	32.5%	15.8%	64.4%	6.2%	13.6%

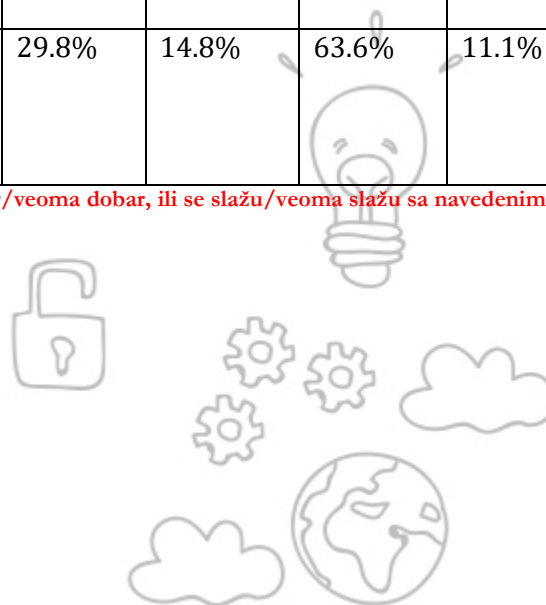
Tabela 7: Koliko ste zainteresovani za politiku?

	Total	Pol		Starost			Obrazovanje			
		Muški	Ženski	18-34 god	35-54 god	55+ god	Nisko (osnovna škola ili manje)	Srednja škola	Viša škola	Fakultet
Imati moćnog vođu koji ne mora da se bavi parlamentom i izborima	52.7%	52.6%	47.4%	27.7%	36.2%	36.2%	12.9%	67%	8.2%	11.8%
Imati stručnjake, a ne vladu, koji bi donosili odluke prema tome što oni ocjenjuju kao najbolje za državu	60.1%	51.8%	48.2%	31.3%	34%	34.7%	14.3%	60.9%	9.2%	15.7%

Imati vojnu vlast u državi	39.8%	51.2%	48.8%	31.9%	36.1%	31.9%	19%	62%	6%	13%
Imati demokratski politički sistem	60.2%	50.1%	49.9%	28.6%	38.3%	33.1%	13%	61.3%	10.8%	14.9%
Demokratija može imati problema, ali je bolja od bilo kojeg drugog oblika upravljanja	73.6%	49.5%	50.5%	26.9%	35.8%	37.3%	10.5%	65%	9.8%	14.7%
U demokratiji privredni sistem loše funkcioniše	32.1%	58%	42%	29.9%	34.4%	35.7%	16%	62.7%	8.9%	12.4%
Demokratija je neodlučna i proizvodi previše razmirica	28.9%	61.2%	38.8%	32.3%	37.9%	29.7%	13.8%	61.2%	12.2%	12.8%
Demokratije nisu dobre za održavanje reda	24%	64.8%	35.2%	31.7%	38.5%	29.8%	14.8%	63.6%	11.1%	10.5%

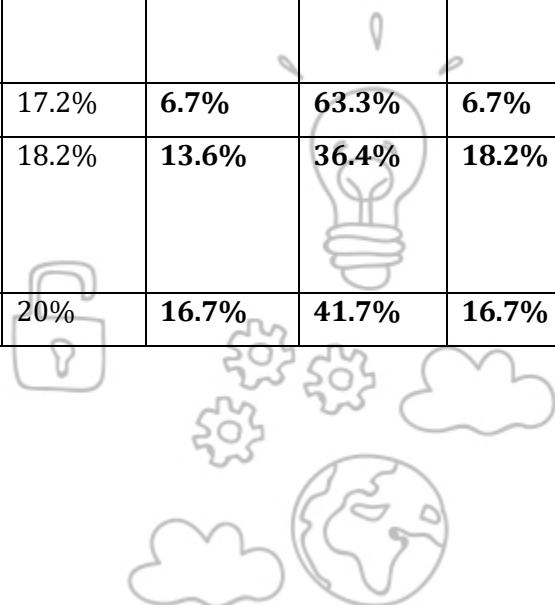
Tabela 8: Tvrdnje o političkom sistemu i demokratiji – % onih koji misle da je takav sistem dobar/veoma dobar, ili se slažu/veoma slažu sa navedenim tvrdnjama

	Total	Pol		Starost			Obrazovanje			
		Muški	Ženski	18-34 god	35-54 god	55+ god	Nisko (osnovna škola ili manje)	Srednja škola	Viša škola	Fakultet
Učestvovao/la u procesu donošenja odluka na nacionalnom nivou	31.2%	52.8%	47.2%	31.7%	38.1%	30.2%	8.3%	65.5%	10.2%	15.9%
Učestvovao/la u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou	31.2%	52.8%	47.2%	33.7%	30.1%	36.2%	8.3%	66.4%	15.1%	10.2%
Glasanje na izborima	78.8%	51.5%	48.5%	27.1%	37.3%	35.6%	13%	63.2%	9.8%	14%
Obraćanje poslancima u državnom parlamentu	4.2%	67.6%	32.4%	38.2%	35.3%	26.5%	11.8%	55.9%	17.6%	14.7%
Preko odbornika Skupštine opštine	7.7%	71%	29%	19.4%	48.4%	32.3%	11.5%	55.7%	18%	14.8%

Preko predstavnika mjesne zajednice	13.3%	65.4%	34.6%	19.6%	39.3%	41.1%	17.9%	54.7%	13.2%	14.2%
Lično obraćanje Premijeru Crne Gore	2%	58.8%	41.2%	29.4%	58.8%	11.8%	25%	50%	6.2%	18.8%
Lično obraćanje ministru u Vladi	2.3%	78.9%	21.1%	27.8%	50%	22.2%	5.3%	52.6%	5.3%	36.8%
Lično obraćanje gradonačelniku Vaše opštine	10.3%	77.1%	22.9%	25.6%	42.7%	31.7%	13.4%	53.7%	14.6%	18.3%
Obraćanje ombudsmanu	1.7%	64.3%	35.7%	35.7%	64.3%	0%	14.3%	50%	0%	35.7%
Obraćanje nadležnim institucijama	10.2%	72%	28%	25.9%	48.1%	25.9%	13.4%	45.1%	14.6%	26.8%
Učešće u javnim raspravama	6.5%	63.5%	36.5%	23.1%	53.8%	23.1%	11.5%	48.1%	21.2%	19.2%
Preko nevladinih organizacija	5.1%	61%	39%	24.4%	46.3%	29.3%	22%	43.9%	19.5%	14.6%
Putem medija	3.9%	61.3%	38.7%	23.3%	63.3%	13.4%	9.7%	51.6%	22.6%	16.1%
Elektronske peticije	4%	45.2%	54.8%	43.3%	46.7%	10%	16.7%	56.7%	10%	16.7%

Mehanizam „Prazna stolica“	2.3%	42.1%	57.9%	36.8%	47.4%	15.8%	0%	52.6%	10.5%	36.8%
Učešće u radu radnih grupa i drugih tijela koje formira lokalna samouprava	3.2%	55.6%	44.4%	17.9%	57.1%	25%	0%	44.4%	22.2%	33.3%
Javna rasprava	8.6%	65.8%	34.2%	28.8%	46.6%	24.7%	0%	62.2%	14.9%	23%
Potpisivanje peticije	14.7%	57.6%	42.4%	43.2%	36%	20.8%	4%	60%	16.8%	19.2%
Kontakt sa opštinom preko osobe nadležne za NVO	5.9%	68.6%	31.4%	28.6%	51%	20.4%	8%	58%	14%	20%
Vladina kancelarija za saradnju sa NVO	3.2%	48.1%	51.9%	33.3%	33.3%	33.3%	10.7%	60.7%	7.1%	21.4%
Ombudsman	3.5%	34.5%	65.5%	37.9%	44.8%	17.2%	6.7%	63.3%	6.7%	23.3%
Učešće u sastavljanju budžeta	2.6%	27.3%	72.7%	31.8%	50%	18.2%	13.6%	36.4%	18.2%	31.8%
Lokalni mediji	4.3%	50%	50%	34.3%	45.7%	20%	16.7%	41.7%	16.7%	25%

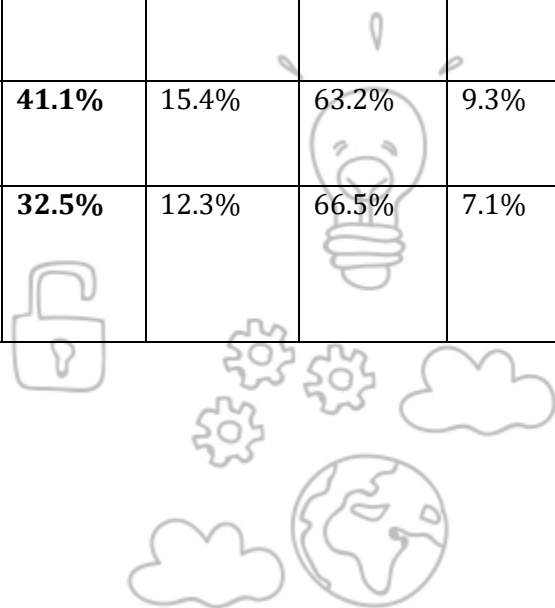

Online platforme i mobilne aplikacije	2.8%	52.2%	47.8%	30.4%	26.1%	43.5%	17.4%	47.8%	13%	21.7%
---------------------------------------	-------------	-------	-------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------	------------	--------------

Tabela 9: Participacija građana u različitim vidovima učešća

	Total	Pol		Starost			Obrazovanje			
		Muški	Ženski	18-34 god	35-54 god	55+ god	Nisko (osnovna škola ili manje)	Srednja škola	Viša škola	Fakultet
Nelegalna deponija blizu kuće - NIKOM	12.9%	53.6%	46.6%	41.3%	33%	25.7%	10.9%	60.95	10%	18.2%
Nelegalna deponija blizu kuće - NE ZNAM	12.3%	49.5%	50.5%	39%	26.7%	34.3%	22.1%	59.6%	5.8%	12.5%
Prevelika buka komšija - NIKOM	36.6%	47.4%	52.6%	27.3%	33.8%	38.9%	16.7%	61.5%	7.7%	14.1%
Prevelika buka komšija - NE ZNAM	11.2%	40%	60%	30.5%	38.9%	30.5%	16.8%	71.6%	3.2%	8.4%
Prekršaj i ugržavanje bezbjednosti u	21.2%	46.9%	53.1%	27.8%	36.1%	36.1%	15.1%	61.5%	9.5%	14%

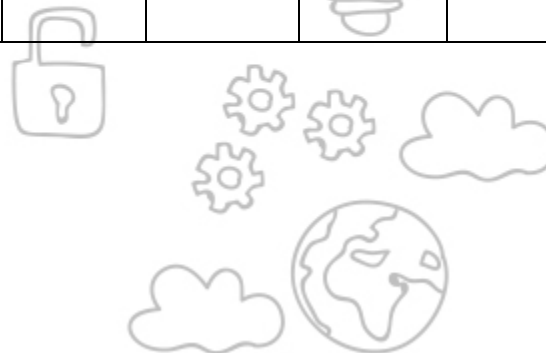
saobraćaju - NIKOM											
Prekršaj i ugržavanje bezbjednosti u saobraćaju - NE ZNAM	11.4%	47.4%	52.6%	36.1%	30.9%	33%	22.7%	52.6%	7.2%	17.5%	
Sumnja na prekoračenje ovlašćenja službenika Uprave policije - NIKOM	24.3%	46.6%	53.4%	25.7%	35.9%	38.3%	15%	62.3%	8.7%	14%	
Sumnja na prekoračenje ovlašćenja službenika Uprave policije - NE ZNAM	27.7%	42.4%	57.6%	35.7%	31.1%	33.2%	15.3%	64.3%	7.7%	12.8%	
Sumnja na korupciju - NIKOM	29.1%	44.9%	55.1%	23.8%	35.1%	41.1%	15.4%	63.2%	9.3%	12.1%	
Sumnja na korupciju - NE ZNAM	24.9%	46.7%	53.3%	33%	34.4%	32.5%	12.3%	66.5%	7.1%	14.2%	

Uništen mobilijar u parku - NIKOM	25.5%	47.2%	52.8%	31.3%	35.9%	32.7%	10.2%	63.4%	9.3%	17.1%
Uništen mobilijar u parku - NE ZNAM	18.1%	46.4%	53.6%	33.6%	34.2%	32.2%	17.6%	65.4%	6.5%	10.5%
Sumnja na nasilje u porodici - NIKOM	14.9%	42.1%	57.9%	26.2%	30.2%	43.7%	22.8%	55.1%	7.9%	14.2%
Sumnja na nasilje u porodici - NE ZNAM	13.4%	45.1%	54.9%	20.4%	36.3%	43.4%	18.6%	61.9%	10.6%	8.8%

Tabela 10: Kome biste se obratili u sljedećim situacijama

	Total	Pol		Starost			Obrazovanje			
		Muški	Ženski	18-34 god	35-54 god	55+ god	Nisko (osnovna škola ili manje)	Srednja škola	Viša škola	Fakultet
Ima pristup internetu	75.1%	50%	50%	39.5%	41.7%	18.7%	6.9%	64.5%	11%	17.6%
Koristi internet svakodnevno	60.4%	51.7%	48.3%	46.1%	41.6%	12.4%	4.5%	64.6%	10.2%	20.7%

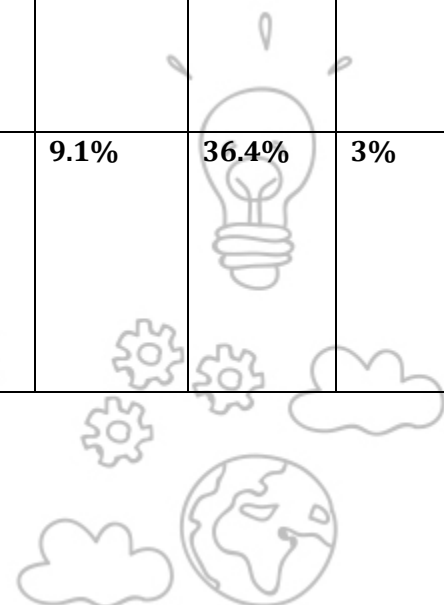

Koristi internet dva do tri puta nedjeljno	10%	47.1%	52.9%	20.2%	56%	23.8%	10.7%	64.3%	16.7%	8.3%
Facebook	51.8%	49.9%	50.1%	51.5%	41%	7.5%	7.5%	64.4%	8.8%	19.3%
Twitter	9.8%	57.1%	42.9%	48.2%	34.9%	16.9%	10.8%	65.1%	9.6%	14.5%
Blogovi	6.8%	54.4%	45.6%	51.7%	32.8%	15.5%	8.8%	49.1%	12.3%	29.8%
Forumi	8.8%	54.7%	45.3%	50%	45.9%	4.1%	1.3%	61.3%	8%	29.3%
Informacioni portali	40%	49.7%	50.3%	34%	45.5%	20.5%	2.6%	64%	14%	19.3%
Komentarisanje na sajtu	10.9%	54.8%	45.2%	37%	46.7%	16.3%	2.2%	69.9%	10.8%	17.2%
LinkedIn	3.2%	40.7%	59.3%	44.4%	55.6%	0%	14.3%	35.7%	10.7%	39.3%
Instagram	29.9%	51%	49%	58.8%	34.9%	6.3%	6.7%	65.5%	8.6%	19.2%

Tabela 11: Korišćenje interneta

	Total	Pol		Starost			Obrazovanje			
		Muški	Ženski	18-34 god	35-54 god	55+ god	Nisko (osnovna škola ili manje)	Srednja škola	Viša škola	Fakultet
Komentarisanje političkih i društvenih tema	19.7%	56.1%	43.9%	41.5%	43.9%	14.6%	4.9%	46.3%	14.6%	34.1%

Informišem se o politici putem društvenih mreža	33.6%	57%	43%	44.7%	40%	15.3%	2.4%	50.6%	17.6%	29.4%
Pišem o političkim i društvenim temama na svom blogu	16.5%	69.2%	30.8%	53.8%	23.1%	23.1%	11.5%	34.6%	11.5%	42.3%
Osnivam ili se priključujem političkim grupama na društvenim mrežama	21%	58.1%	41.9%	51.6%	19.4%	29%	12.5%	37.5%	9.4%	40.6%
Težim da budem prijatelj/pratim političare na društvenim mrežama	22.3%	68.8%	31.2%	45.2%	35.5%	19.4%	6.1%	51.5%	12.5%	27.3%
Dijelim političke članke/vijesti preko svog profila na društvenim mrežama	22.3%	56.3%	43.8%	39.4%	27.3%	33.3%	9.1%	36.4%	3%	51.5%

Postavljam slike/video o društvenim i političkim pitanjima	22.2%	60%	40%	34.5%	44.8%	20.7%	6.9%	34.5%	10.3%	48.3%
--	--------------	-----	-----	-------	-------	-------	-------------	--------------	--------------	--------------

Tabela 12: Aktivnosti na internetu – radim to često/veoma često

	Total	Pol		Starost			Obrazovanje			
		Muški	Ženski	18-34 god	35-54 god	55+ god	Nisko (osnovna škola ili manje)	Srednja škola	Viša škola	Fakultet
Sajt Vlade Crne Gore	15.1%	51.6%	48.4%	32%	40.6%	27.3%	9.4%	67.2%	8.6%	14.8%
Sajt Skupštine Crne Gore	11.9%	52.9%	47.1%	34.7%	40.6%	24.8%	8.8%	67.6%	12.7%	10.8%
E-uprava (posjetili sajt)	9%	48.1%	51.9%	43.4%	47.4%	9.2%	10.4%	46.8%	11.7%	31.2%
Sajt opštine gdje živite	16.7%	61.3%	38.7%	39.4%	41.5%	19%	5.6%	58.5%	13.4%	22.5%
Sajt neke nevladine organizacije	6.7%	49.1%	50.9%	45.6%	42.1%	12.3%	7%	52.6%	7%	33.3%

E – uprava (koristili servis)	10%	38.5%	61.5%	51.5%	34.8%	13.6%	6.1%	39.4%	13.6%	40.9%
Budi odgovoran	4.3%	67.9%	32.1%	42.9%	42.9%	14.3%	7.1%	46.4%	14.3%	32.1%
E-peticije	4.6%	60%	40%	44.8%	44.8%	10.4%	16.1%	41.9%	22.6%	19.4%
Građanski institut (erobin.me)	2.6%	29.4%	70.6%	35.3%	35.3%	29.4%	27.8%	38.9%	5.6%	27.8%

Tabela 13: Da li ste posjetili/koristili sljedeće sajtove/servis

	Total	Pol		Starost			Obrazovanje			
		Muški	Ženski	18-34 god	35-54 god	55+ god	Nisko (osnovna škola ili manje)	Srednja škola	Viša škola	Fakultet
Informacije su dostupne 24h sa bilo kojeg mjesta i na različite načine	42.8%	46.7%	53.3%	36.3%	37.1%	26.6%	7.1%	61%	11%	20.9%
Trenutno izdavanje dokumenata i rješavanje zahtjeva	38.4%	51.4%	48.6%	37.7%	34.4%	27.9%	10.4%	57.4%	10.4%	21.8%
Prekomplikovana je za korišćenje	45.1%	49.7%	50.3%	24.2%	37%	38.8%	15.9%	60.7%	10.4%	13%

Nema čekanja u redovima	43.7%	46.1%	53.9%	31%	39.1%	29.9%	10.5%	58.5%	10.2%	20.8%
Nedostatak zaštite ličnih podataka	45.8%	51.9%	48.1%	27.8%	37.5%	34.7%	17.2%	58.7%	10.3%	13.8%
Neusklađenost e-Uprave sa drugim online/mobilnim servisima	39.4%	50.9%	49.1%	27.2%	36.2%	36.5%	17.4%	61.4%	9%	12.3%

Tabela 14: Stavovi o e-Upravi - opisuje

